

อุดมธรรมคต

ธรรมบรรณาการอุทิศ

แก่

นางเพ็ญ ล่ารทัต

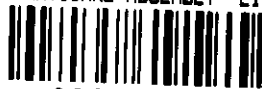
ในงานฌาปนกิจศพ

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันเสาร์ที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

อศ
พ946๑

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961116424

วันที่ 19/10/37.

เลขทะเบียน 0559

เลขหมู่ ๐๑
ท 9460

อุดมธรรมคดี

ธรรมเนียมการอุทิศ

แต่

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

นางเพ็ญ ล้ำรทต

ในงานฌาปนกิจศพ

ณ เมรุ วัดมกุฏกษัตริยาราม

วันเสาร์ที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

พลอากาศเอก ھرวัน หงสกุล
มอบให้ห้องสมุดรัฐสภา

คำนำ

เจ้าภาพผู้เป็นบุตร ได้ปรารถนาจะทำมาปนกิจศพนางเพียน สาร์ทัต ผู้เป็นมารดาของตน ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม ณ วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๐๘ และปรารถนาจะได้หนังสือธรรมที่เหมาะสมแก่ผู้ตาย ซึ่งเป็นภรรยาของรองอำมาตย์เอกเดิม สาร์ทัต ผู้เคยเป็นอุปาสถ์ของวัดมกุฏ มาเป็นเวลานาน และได้ถึงแก่กรรมไปก่อนนานแล้ว ทั้งสองท่านนี้ปรากฏว่าเป็นผู้ได้ปฏิบัติตนและครองเรือนร่วมกันมาด้วยความสงบสุขต่างก็ได้ทำหน้าที่ของตนเป็นอันดีจนถึงวาระที่สุดที่ได้จากกันไป ฝ่ายนางเพียนผู้อยู่ข้างหลังก็ได้ปกครองดูแลอุปการะบุตรของตนด้วยดีตลอดมาจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตเช่นเดียวกัน สัมเป็นสัจธรรมผู้ทำหน้าที่นำความดีมาสู่ครอบครัวโดยแท้ หนังสือที่เหมาะสมกับสามีภรรยา คุณกคือเรื่อง "คุณธรรมของสัจธรรม" และเรื่อง "มงคลในพระพุทธศาสนา" จึงได้อนุญาตให้จัดพิมพ์ขึ้น แจกเป็นธรรมบรรณาการเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ครองเรือนทั้งหลายต่อไป

ขอคุณบุญราศีที่คณะเจ้าภาพได้ช่วยกันบำเพ็ญอุทิศนี้ จึงเป็นอุปถัมภ์กับปัจจัย อำนวยอิฏฐวิบากสมบัติมณูผลอันเป็นที่เจริญใจแด่นางเพียน สาร์ทัต มารดาผู้เป็นบุพการีนี้อันของท่านเจ้าภาพ โดยควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ.

สมเด็จพรอโยธยวงศ์ดช.ภณ
(อภิวร)

วัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

นางเพ็ญ สารทัก

ชาติ ๑๘ ตุลาคม ๒๔๓๐

มตะ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๐๗

ประวัติ

คุณแม่เป็นบุตรคุณตาพร้อมกับคุณยายส้มบุญ คู่ชดช้าย เกิด
เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ตรงกับวันอังคารขึ้น ๒ ค่ำ เดือน
๑๒ ปีกุน ณ บ้านริมคลองสามเสนฝั่งเหนือ อำเภอดุสิต จังหวัด
พระนคร มีพี่ร่วมบิดามารดา ๑ คน เป็นชาย คือคุณลุงเข้ม คู่ชดช้าย

คุณแม่เป็นกำพร้ามารดาเมื่อยังเยาว์มากอายุประมาณ ขวบเศษ
เท่านั้น ต่อมาอีกหลายปีคุณตาจึงได้แต่งงานใหม่ นับเป็นโชคของคุณ
คุณแม่อย่างยิ่ง ที่คุณยายนเป็นผู้มีความสามารถและขยันขันแข็งใน
กิจการบ้านการครัว ทั้งมีความเอ็นดูรักใคร่คุณแม่ดี คุณแม่จึงได้รับ
การอบรมถ่ายทอดการประกอบอาหาร และการบ้านการเรือนจากท่าน
ตลอดมา ส่วนความรู้ทางหนังสือนั้น คุณปู่ของคุณแม่เป็นผู้สอนให้
เอง จนมีความรู้พอสมควรสำหรับสมัยนั้น

คุณแม่ได้ทำการมงคลสมรสกับคุณพ่อ (รองอำมาตย์เอกเดิม
สารทนต์) เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ มีบุตรด้วยกัน ๒ คน คือ

นางสาวพรรณิ สารทนต์

นางศรีพันธุ์ ถิลาสัย

คุณแม่เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ รักลูกรักสามีเป็นที่สุด ฉะนั้น
งานครัวท่านจะต้องทำเองเสมอ เพื่อให้ลูกปากถูกใจคุณพ่อและลูก ๆ
ชีวิตของท่านทั้งสองสงบและราบรื่นมาก ทั้งคุณพ่อและคุณแม่ต่าง
ปฏิบัติตนอยู่ในธรรมของผู้ครองเรือนอย่างดียิ่ง ละเว้นอบายมุขทั้งปวง

ต่างเป็นมิตรคู่ทุกข์คู่สุขของกันและกัน โดยแท้จริง ตลอดเวลา ๕๐ ปีเศษ
จนคุณพ่อถึงแก่กรรมไปก่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

คุณแม่ป่วยเป็นโรคเบาหวานมานาน เริ่มทราบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖
ได้ทำการรักษากันตลอดมา มีโรคแทรกบ่อยครั้ง บางครั้งกลัวจะ
หมดหวัง แต่ด้วยความสามารถของนายแพทย์ จึงได้ช่วยต่อชีวิตท่าน
ไว้ได้เป็นเวลาหลายปี

เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้เข้ารับการรักษาที่
โรงพยาบาลศิริราชอกเป็นครั้งที่ ๓ และก็เป็นครั้งสุดท้าย ได้รับการ
รักษาพยาบาลอย่างดี จนถึงวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๐๗ เวลา ๑๑.๔๕ น.
ถึงแก่กรรมด้วยอาการของโรคหัวใจวาย ณ ที่โรงพยาบาลนั้น นับ
อายุได้ ๗๗ ปี ๑๒ วัน

แม่จะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ทุกรูปทุกนาม ย่อมจะมีความเกิด
ความดับเป็นธรรมดาของโลก แต่ลูกก็ยังมีความอาลัยเศร้าโศกถึงคุณ
แม่สุดที่จะหักห้ามได้ นอกจากคุณแม่จะเป็นผู้ให้ชีวิตแก่ลูก ๆ คุณ
แม่ยังเป็นผู้ให้กำลังใจและให้ความอบอุ่นแก่ลูก ๆ ทุกคนด้วย

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และบุญกุศลทวงปวงที่คุณแม่
ได้สร้างสมไว้ และที่ลูก ๆ มีเจตนาอุทิศแด่คุณแม่ จงดลบันดาลให้
คุณแม่ซึ่งเป็นที่รักและเคารพประ สบแต่ สันติ สุขใน สัม ปราย ภา พวั
นิจนิรันดร.

จากลูก

มงคลที่ ๑๑

การบำรุงมารดาบิดา

มารดาบิดา เป็นเจ้าพระคุณของบุตร เพราะเป็นผู้มีอุปการคุณแก่บุตรเหลือเกิน พันพิสัยที่จะพรรณนาให้ครบถ้วน เมื่อประมวลกล่าวแต่ใจความก็คือ ท่านเป็นผู้ให้ชีวิต เลือดเนื้อทรัพย์สิน คุณธรรม วิชาความรู้และหลักฐานแก่บุตร บุตรมีชีวิตรอด ปลอดภัย และเจริญเติบโตจนสามารถช่วยตัวเองได้ ก็ด้วยความอุปการะเลี้ยงดูฝึกสอนอบรมสั่งสอนของท่าน ท่านรักและหวังดี มีความหวังใญ่บุตรตั้งแต่วิบาตรเกิดในครรภ์ ช่วยกันทนุถนอมด้วยความเลือกเฟ้น เมื่อบุตรคลอดจากครรภ์แล้ว ก็ต้องช่วยกันเลี้ยงบำรุงให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยและความสิ้นเปลือง ถ้าบุตรผู้ใดเลี้ยงลำบากไข้ไม่สบาย ไม่เป็นอันกินอันนอน ท่านก็ต้องอดนอนตลอดวันตลอดคืน เผื่อดูแลพยาบาลรักษาจนกว่าบุตรจะหาย บุตรเจ็บท่านก็พลอยเจ็บด้วย บุตรสบาย ท่านก็พลอยสบายด้วย ความรักของมารดาบิดาเป็นความรักอันบริสุทธิ์ บันดาลให้ท่านยอมสละทุกอย่างเพื่อความ สุขความเจริญแก่บุตร เมื่อบุตรมีทุกข์เพราะโรคภัยเบียดเบียนหรือประสบความเสื่อม ท่านก็ส่งสารหวนใจ ทนไม่ได้ต้องพยายามแก้ไขให้พ้นทุกข์พ้นเสื่อม ด้วยความกรุณาปรานี เมื่อบุตร

มีความสุขความเจริญ หรือพ้นทุกข์พ้นแค้นสมความปรารถนาของท่าน ท่านก็มีมุกตาพลอยยินดีปลื้มใจในความสุขความเจริญของบุตร ไม่กลัวบุตรจะดีกว่าหรือเจริญกว่าท่าน ความสุขความเจริญของบุตรเพิ่มพูนขึ้นเพียงใด ความยินดีปลื้มใจของท่านก็เพิ่มพูนขึ้นเพียงนั้น เมื่อบุตรตั้งตนเป็นหลักฐานได้แล้ว ด้วยความสามารถของตนเอง มารดาบิดากว้างใจปล่อยให้ช่วยตัวเองต่อไป แม้บุตรจะทำผิดไม่เป็นที่พอใจประการใดท่านก็ไม่ถือโทษแก่บุตร นับตั้งแต่อุเบกษาเพราะมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกษา บริบูรณ์แก่บุตรอย่างนั้น มารดาบิดาจึงได้รับยกย่องว่าเป็นพระพรหมของบุตร ตูจมหาพรหมผู้แผ่พรหมวิหารทั้ง ๔ มีเมตตาเป็นต้น ให้เป็นไปในสัตว์โลกเป็นนิตย์ ฉะนั้น อนึ่ง มารดาบิดาเป็นอาจารย์ผู้ฝึกสอนบุตรให้รู้จักสิ่งที่เป็นคุณและสิ่งที่เป็นโทษ ให้รู้จักดี ให้รู้จักชั่ว ให้รู้จักพูดเป็นภาษา ให้รู้จักสิ่งทั้งหลายในโลก และเป็นผู้ปลูกฝังอริยาศยที่งดงามให้แก่บุตรมาแต่เล็กแต่น้อย ก่อนครุอาจารย์เหล่าอื่น และบุตรจะได้ดีมากกับครุอาจารย์ที่เหล่าอื่น ก็เพราะมารดาเป็นผู้แนะนำและชักจูง เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงยกย่องมารดาบิดา ว่าเป็นบูรพาจารย์ของบุตร เพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทั้งปวง และเพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการคุณแก่บุตรเหลือล้นพันคนนาแสน สัมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เป็นอาหุเนยยบุคคล คือผู้ควรสักการบูชาของบุตร.

บุตรใดมาสำนึกบุญพระคุณของมารดาบิดา คงใจจะสนองพระคุณ

ของท่านตามหน้าที่ของบุตรที่ดี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอน
ให้ปฏิบัติบำรุงท่าน ด้วยสถาน ๕ คือ ๑. เลี้ยงดูท่านให้เป็นสุข
๒. ช่วยทำกิจของท่านแทนท่าน ๓. ดำรงวงศ์สกุล ๔. ปฏิบัติสมควร
เป็นผู้รับทรัพย์มรดก ๕. ทำบุญอุทิศให้ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว.

การที่บุตรธิดาผู้สามารถมาขึ้นทรัพย์ เครื่องเลี้ยงชีวิตแก่มารดา
บิดาก็คือ ท่านบำรุงมารดาบิดาของคนให้เป็นสุขโดยสถานอื่น ๆ ด้วย
มือของตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำก็ได้ เม่อมารดาบิดาเจ็บไข้ เอาใจ
ใส่พยาบาลรักษาที่ดี อาหารหรือผลไม้สิ่งใดเป็นที่ชอบใจของมารดา
บิดา บุตรชวนชวายนามาให้ท่านก็ได้ เหล่านี้จัดเป็นความเลี้ยงดูท่าน
ให้เป็นสุข.

กิจการใดเป็นการภายในบ้านเรือน เช่น การดูแลการบ้านการ
เรือน การรักษาทรัพย์สมบัติมิให้เสียหาย การเลี้ยงดูชนบริวารโดย
อย่างดีการหุงต้มเป็นต้นก็ดี กิจการที่เกิดขึ้นแก่มารดาบิดาโดยทาง
อื่น ๆ อันเป็นกิจภายนอกบ้านเรือน มีราชการเป็นต้นก็ดี บุตรธิดา
เอาเป็นธุระช่วยให้กิจการนั้น ๆ สำเร็จไปก็ดี ทำแทนเสียเองก็ดี
เหล่านี้ จัดเป็นการช่วยทำกิจแทนท่าน อนึ่ง กิจการใด ๆ ที่ไม่มี
โทษ แต่เป็นคุณเป็นประโยชน์ เช่น สร้างโรงเรียน สร้างวัด สร้าง
เสนาสนะไว้ในพระอาราม สร้างคัมภีร์พระธรรม ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ
ทำถนนและสะพาน ปลูกศาลาที่พักอาศัย หรือสร้างสถานพยาบาล
ที่มารดาบิดาได้เริ่มทำลงไว้แล้ว หวังจะให้เสร็จ แต่ยังไม่เสร็จ ท่าน

มาเจ็บป่วยเสียทำไม่ได้ หรือล่วงลี้ไปเสียก่อน บุคริตาสู้สามารถมา
ชวนช่วยจัดการทำต่อให้เสร็จลงส่งประสงค์ของท่าน หรือของที่มาบรรดา
บิตาได้สร้างไว้นั้นสำเร็จแล้ว แต่ชำรุดหรือทรุดโทรมไปใช้การไม่ได้
บุคริตาดำจัดการปฏิสังขรณ์บูรณะให้กลับคืนเป็นปรกติใช้การได้ หรือ
ของนั้นเล็กช่วยทำให้ใหญ่ขึ้น หรือของนั้นไม่งาม ช่วยทำให้งามขึ้น
เหล่านี้ นับว่าช่วยทำกิจของท่านแทนท่าน

การที่บุคริตาสสามารถปกครองรักษาทรัพย์ มีที่ดินและเงินทอง
เป็นต้น ซึ่งเป็นของมารดาบิดาไว้ มิให้เสียหายหมดสิ้นไปก็ดี รักษา
วงศ์ญาติของมารดาบิดาไว้มิให้แตกร้างด้วยสังคหวัดถูกดี ประพฤติ
ตามธรรมที่ชอบของมารดาบิดาไม่ล่วงละเมิดก็ดี กุศลวิบัติใด ๆ ที่
ประพฤติดังต่อกันมาตามวงศ์สกุล บุคริตาสไม่ตัดให้เสื่อมสูญเสีย
ประพฤตินำเหตุให้เป็นที่มั่นมาเสมอให้คงอยู่ตามที่ หรือให้ทวีมาก
และประณีตกว่าแต่ก่อนก็ดี เหล่านี้ นับว่าดำรงวงศ์สกุลไว้มิให้เสื่อม
ทรามตกต่ำ เมื่อมารดาบิดาประพฤตินี้ไม่เป็นธรรม บุคริตาสักนำให้
ตั้งอยู่ในธรรม เช่น มารดาบิดา เป็นคนไม่มีศรัทธา เป็นคนทุศีล
เป็นคนตระหนี่ หรือเป็นคนมีบุญญาพราม บุคริตาสู้สามารถทำให้
ท่านกลับตั้งอยู่ในคุณธรรม คือ ศรัทธา ศีล จาคะและบุญญาได้ ก็
นับว่าได้ดำรงวงศ์สกุลไว้มิให้ตกต่ำจากคุณธรรม.

การที่บุคริตาสมาประพฤติดน ให้เป็นที่ไว้วางใจของมารดาบิดา
ว่าจะสามารถปกครองรักษาทรัพย์มรดกของวงศ์สกุลไว้ได้ คือ เว้น

ความประพฤติอันเป็นทางเลื่อมต่าง ๆ เสีย เช่น เป็นคนเกียจคร้าน ไม่เอาการเอางาน เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงพนัน เป็นนักเลงเที่ยว เป็นนักเลงเจ้าชู้ เป็นนักเลงหัวไม้คบเพื่อนชั่ว แต่เป็นคนขยันเอาการเอางาน รู้จักทำมาหากิน ทำทรัพย์ให้เพิ่มพูน รู้จักปกครองรักษาทรัพย์ รู้จักประมาณในการใช้จ่ายบริโภครทรัพย์ รู้จักเลือกคบคนดี เป็นมิตรสหาย เป็นคนมีศีลมีกตยาณธรรม ดังนั้นจึงว่าเป็นผู้ปฏิบัติสมควรรับทรัพย์มรดกของมารดาบิดา.

เมื่อมารดาบิดาแตกดับสิ้นชีพไปแล้ว บุตรธิดามาอนุสรณ์ถึงอุปการคุณของท่าน แล้วบำเพ็ญกุศลบริจาคทาน อุทิศส่วนกุศลให้ท่านตามสมัยนั้น ๆ เช่น ทำในวันถึงแก่กรรมของท่านเป็นส่วนธรรมเนียมบรรณาการ ในวันที่สิ้นวิสัยสามารถที่จะสนองพระคุณ โดยประการอย่างอื่นได้ ด้วยอำนาจความกตัญญูตเวที ดังนั้น จึงว่าเป็นการทำบุญอุทิศให้ ที่เรียกว่าทักษิณานุประทาน.

ในการบำรุงมารดาบิดา ๕ สถานนี้ การเลี้ยงดูท่านให้เป็นสุข บุตรธิดาจะพึงทำได้แต่ในกาลสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ส่วนการทำบุญอุทิศให้ท่าน บุตรธิดาพึงทำในสมัยเมื่อท่านสิ้นชีพไปแล้ว ตามประเพณีนิยมเนื่องด้วยชาติและพระศาสนา การทำกิจของท่านแทนท่าน การดำรงวงศ์สกุล และการปฏิบัติตนให้สมควรเป็นผู้รับทรัพย์มรดก สืบสถานนี้ บุตรธิดาย่อมทำได้ทุกสมัย คือทั้งในเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ทั้งในเวลาที่ท่านสิ้นชีวิตไปแล้ว เมื่อบุตรธิดาปฏิบัติชอบ

บำรุงมารดาบิดาของตน โดยสถาน ๕ อย่างนี้ ตามสมควรแก่โอกาส
 นั้น ๆ ย่อมได้ความปลื้มใจแก่ตนเองว่า เราได้ปฏิบัติหน้าที่ของบุตร
 ธิดาผู้กตัญญูกตเวทีครบถ้วน ไม่เป็นช่องโอกาสที่ตนเอง และบัณฑิต
 ทั้งหลายจะพึงครหาติเตียนได้ มีแต่ผู้สรรเสริญ ทั้งเป็นเหตุให้มารดา
 บิดาเกิดเมตตากรุณามากขึ้น และอำนวยให้มีความสุขความเจริญไม่
 ขาดสาย ทั้งได้ทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีที่ควรยึดถือปฏิบัติตามของ
 อุนชนในวงศ์สกุล เพื่อความเจริญรุ่งเรืองถาวรแห่งวงศ์สกุลสืบต่อไป
 ไม่ขาดสาย เพราะฉะนั้น มาดาบิดาผู้ประเสริฐ การบำรุงมารดาบิดาจึง
 เป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง ซึ่งกุลบุตรผู้ปรารถนาความสุข ความ
 เจริญแก่ตน แก่วงศ์สกุลของตน ควรปฏิบัติให้บริบูรณ์ ด้วยประการ
 นั้น.

มงคลที่ ๑๒

การสงเคราะห์บุตร

โลกมนุษย์นี้จะคงอยู่ได้ไม่ขาดมนุษย์ ก็เพราะมีบุตร ชาติเกิด สืบต่อและเติบโตเจริญวัยขึ้น ทำหน้าที่บำรุงโลกแทนมารดาบิดาและ ผู้อื่นที่ชราแก่เฒ่า หรือดับชีพล่วงลับไป ถ้าไม่มีบุตรชาติเกิดสืบต่อ โลกมนุษย์ก็เสื่อมสูญ เพราะฉะนั้น บุตรธิดาจึงเป็นมิ่งขวัญของมารดา บิดา และเป็นสิ่งสำคัญที่โลกคือหมู่มนุษย์ต้องการปรารถนาอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า

ปุตฺตา วตฺถุ มนุสฺसानิ

บุตรธิดาย่อมเป็นวัตถุที่ประสงค์ของมนุษย์ทั้งหลาย

โดยอธิบายว่า บุตรธิดาเป็นผู้จะสืบสายให้วงศ์สกุลเจริญแพร่ หลาย ตูจฺพนปฺรสุทฺถิตฺตชฺนแห่งหมู่ไม้แผ่พืชพันธุ์เจริญจนเป็นดงใหญ่ ที่สุดฉะนั้น.

บุตรนั้น ท่านจำแนกไว้เป็น ๓ จำพวก คือ อติชาติบุตร ๑ อนุชาติบุตร ๑ อวชาติบุตร ๑ บุตรผู้เจริญด้วยคุณธรรมยิ่งกว่ามารดา บิดา จัดเป็นอติชาติบุตร บุตรทรงคุณธรรมพอเสมอมารดาบิดา จัด เป็นอนุชาติบุตร บุตรผู้เกิดมาเฉวทรามกว่ามารดาบิดา จัดเป็น อวชาติบุตร.

อติชาติบุตร ย่อมสามารถตั้งดำรงวงศ์สกุลให้เจริญยิ่งกว่าพ่อแม่

เดิม อนุชาตบุตรย่อมสามารถรักษาวงศ์สกุลให้ถาวรสืบไปไม่เสื่อมลง ส่วนอนุชาตบุตรมีแต่จะทำวงศ์สกุลให้เสื่อมสูญ เปรียบเหมือนพันธุ์ไม้ที่ได้รับบำรุงจากเจ้าของเดิมที่ ย่อมเจริญงอกงามเร็วแรงกว่าพันธุ์เดิมก็ย่อมแผ่ยอดออกผลสืบพันธุ์ไปได้นานที่ได้รับบำรุงเพียงปานกลางก็ย่อมเจริญได้พอเสมอพันธุ์เดิม พืชพันธุ์ก็ยังคงสืบต่อไปได้อีก ถึงไม่เจริญขึ้น แต่ก็ไม่เสื่อมทรมลง ก็ยังเป็นที่ต้องการปรารภนา ส่วนพันธุ์ไม้ที่ไม่ได้รับการทำนุบำรุง หรือที่แคระแกร็นมาแต่กำเนิด แม้จะได้รับการทำนุบำรุงก็เจริญยาก หากแผ่ยอดออกผลก็เต็มแกนไม่ทำความยินดีให้แก่เจ้าของ ต้องถูกตัดตอนถอนทิ้งสูญพันธุ์ชนิด บุตรก็เป็นเช่นนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่การทำนุบำรุงและฝึกฝนอบรม เพราะฉะนั้น มารดาบิดาจึงควรรู้จักอุบายวิธี ที่จะทำนุบำรุงและฝึกฝนอบรมบุตรีจิตตาของตน และปฏิบัติหน้าที่ของตนในการทำนุบำรุงและฝึกฝนอบรมให้เต็มที่ บุตรีจิตตาของตนจะได้พ้นจากอวสานและสามารถดำรงวงศ์สกุลให้เจริญถาวรสืบไปตลอดกาลนาน.

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ได้ตรัสพระโอวาทแก่สังคาลมานพ แสดงหน้าที่ของมารดาบิดา ที่จะพึงทำนุบำรุงบุตรีจิตตด้วยสถาน ๕ คือ ๑. ห้ามบุตรจากความชั่ว ๒. ให้บุตรตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้บุตรศึกษาศิลปวิทยา ๔. ให้บุตรติดตามคุ้มครองที่สมควร ๕. มอบทรัพย์ไว้ในสมัยที่ควรให้.

การห้ามบุตรจากความช้วนัน คือสอนบุตรให้รู้จักความชั่ว

มีประการต่าง ๆ เช่น ประพฤติตนเป็นคนเกียจคร้าน เป็นคนคร่ำครึ
ขี้เมียงรังแกผู้อื่น หรือพูดจาหยาบคายด่าว่าคนอื่น หรือประพฤติก
มักง่ายไร้วัฒนธรรมต่าง ๆ คบคนพาลเป็นเพื่อน เป็นนักเลงสุรา
เป็นนักเลงเล่นการพนัน เป็นนักเลงเจ้าชู้ และประพฤติกิเลสผิดธรรม
ผิดกฎหมาย เป็นต้น และแสดงความทุกข์ ความเสื่อมอันเป็นผลของ
ความชั่วนั้น ๆ ให้บุตรเห็น เกียดกันห้ามปรามเสียมิให้ประพฤติก
เพื่อมิให้บุตรเลวทรามตกต่ำลงไปจากสถานะเดิมของวงศ์สกุล โดย
มารดาบิดาต่างเว้นจากความชั่วเหล่านั้น ให้เป็นเยี่ยงอย่างอันดีแก่บุตร.

การให้บุตรตั้งอยู่ในความดีนั้น ได้แก่การสอนบุตรให้รู้จักความดี
และอันดีแห่งความดี คือความสุจริตใจและความนับถือของ
ประมุขชน ให้บุตรเล็งเห็นด้วยใจของตนเอง และเกิดความพอใจ
ความดีแล้วตั้งใจทำความดีนั้น ๆ เช่น หมั่นศึกษาศิลปวิทยา หรือ
หมั่นทำการงานอื่น ๆ หรือประพฤติกดี ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา
ใจ เพื่อบุตรเป็นคนดี ที่เพื่อนมนุษย์ทั้งหลายจะพึงนับถือ ไม่ดูหมิ่น
รังเกียจ มารดาบิดาบางคนถึงกับจ้างบุตรให้ทำความดี เช่น ท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี จ้างบุตรให้ไปฟังธรรมของสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า เพื่อให้เป็นคนฉลาดรอบรู้ธรรมคำสอนของบัณฑิต จะได้
สามารถประกอบกิจและปกครองตนให้เจริญในโลก แม้ในชั้น
มารดาบิดาก็ต้องทำให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่บุตรก่อน แล้วบุตรจึงทำตาม
ได้ง่าย คือประพฤติกดีตามโดยไม่รู้สึกรู้สัว และไม่ต้องฝืนใจประพฤติก

เพราะได้ทำตามตัวอย่างที่ดีมาจนเคยชินแล้ว ด้วยเหตุนี้ มารดาบิดา
จึงต้องเป็นผู้นำที่ดีของบุตรทั้งในการเว้นชั่วทั้งในการทำดี.

อนึ่ง เมื่อมารดาบิดาประพฤติไม่เป็นธรรม บุตรธิดาชักนำไป
กลับตงอยู่ในธรรมฉันทใด เมื่อบุตรประพฤติไม่เป็นธรรม มารดาบิดา
ก็หมิ่นหาที่ชักนำไปกลับตงอยู่ในธรรม ชื่อว่าห้ามบุตรจากความชั่ว
และให้ตงอยู่ในความดีฉันทนั้น.

การให้บุตรศึกษาศิลปวิทยานี้ เป็นข้อสำคัญยิ่ง ถ้าบุตรไร้
การศึกษาหรือได้รับการศึกษาไม่เพียงพอ ย่อมไร้เวลา ไม่สามารถ
ตั้งตัวให้เจริญได้ ไม่สามารถปกครองทรัพย์สินสมบัติของวงศ์สกุลให้เจริญ
ได้ และไม่อาจเป็นพลเมืองดีของชาติได้ เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดา
จึงทรงยกการศึกษาขึ้นตั้งไว้เป็นประการสำคัญ ที่มารดาบิดา หรือผู้
ปกครองจะต้องให้การศึกษแก่บุตรหรือแก่เด็กในปกครองของตน เพื่อ
เป็นคนฉลาดสามารถช่วยตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งต้องเกาะผู้อื่นเป็นอยู่
การที่มารดาบิดาให้บุตรศึกษาศิลปวิทยาที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยของบุตร
และให้ศึกษาหาความรู้รอบตัวเพื่อเป็นคนสามารถในกิจการ ไม่ปล่อยให้
ให้บุตรไร้เวลาไม่ทันเพื่อน ชื่อว่าได้ให้ทรัพย์ภายในอันประเสริฐแก่
บุตร เพราะวิชาความรู้ย่อมเป็นคุณสมบัติติดตัวอยู่ตลอดชีวิต เป็น
เครื่องช่วยตัวมิให้ล้มเนา ดีกว่าทรัพย์ภายนอกที่อาจมีภัยอันตรายได้
นานาประการ การให้การศึกษานี้มารดาบิดาจะสอนเอง หรือส่ง
ให้เขาศึกษาในสำนักศึกษาที่เจริญ มีครูอาจารย์ที่ดีที่สามารถ ก็ชื่อว่า

ให้การศึกษากับบุตรเช่นเดียวกัน

การให้บุตรธิดามีครูครองที่สมควรนั้น ก็คือการให้บุตรธิดาดัง
หลักฐานของตนเอง จำจะต้องเลือกครูครองให้ได้คนดีที่พร้อมสุขร่วมทุกข์
กัน และช่วยก่อร่างสร้างตัวให้เจริญด้วยโภคทรัพย์ศุภเกียรติ และ
ความสุข เพราะบุตรธิดายังไม่รู้จักรโลกคือการครองเรือน อาจเลือก
ครูครองไม่เหมาะสมแล้ว ต้องเดือดร้อนในภายหลังก็ได้ จึงต้องพึง
เหตุผลของมารดาบิดาผู้มเมตตากรุณาต่อบุตรหาที่เปรียบมิได้ จะพึง
เลือกชายหรือหญิงที่ดีให้เป็นครูครองที่คอยช่วยกันทั้งสองฝ่าย เพื่อ
ปกครองกันให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป ไม่มีการแตกแยกกันในเบื้อง
ปลาย.

การมอบทรัพย์ให้ในสมัยทศวรรษนั้น ก็คือให้เป็นนิตย์ เช่น
ให้ทรัพย์แก่บุตรธิดา เพื่อเป็นต้นทุนสำหรับประกอบการอาชีพหรือ
ตั้งหลักฐานใหม่ในคงถาวร มีให้ที่ไร่นาสวน หรือให้อาคารบ้านเช่า
หรือให้เงินก้อนเป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องบริหารบำรุงตน บำรุงวงศ์สกุล
ให้เจริญ ซ้ำว่าให้ในนิจสมัย ให้ในสมัยพิเศษ เป็นต้นว่า ในสมัย
ที่ทำการมงคล คือในกาลไว้จุก โคนจุก ในกาลบวช ในกาลเรียน
ในกาลแต่งงาน เพื่อจะได้บำเพ็ญบุญกุศลตามประเพณีเนื่องด้วยศาสนา
หรือให้ในกาลเวลาที่บุตรเจ็บไข้ เพื่อรักษาตัวให้ปราศจากโรครภัย
ซ้ำว่าให้ในกาลสมัย.

มารดาบิดาส่งเคราะห์บุตรีตาด้วยสถานทั้ง ๕ นี้ ตามสมควร
 ชื่อว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ของบุพการีบุคคล ที่พึงปฏิบัติแก่บุตรีตาของตน
 เป็นเหตุให้บุตรีตาเกิดความเคารพนับถือรักใคร่ ตั้งใจสนองคุณพระ
 ด้วยการปฏิบัติบำรุงมารดาบิดา ด้วยความกตัญญูกตเวที เป็นเหตุให้
 วงศ์สกุลเจริญรุ่งเรืองถาวรด้วยสุขสมบัติไม่ขาดสาย ด้วยเหตุนี้ การ
 ส่งเคราะห์บุตรจึงเป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง ด้วยประการฉะนี้.

มงคลที่ ๑๓

การสงเคราะห์ภรรยา

กฎธรรมดาคัดสรรมนุษย์ใหม่ต้องเพศ คือชายกับหญิง มีลักษณะแห่งร่างกายและจิตใจต่างกัน ฝ่ายชายเข้มแข็งกับบั้น ฝ่ายหญิงนุ่มนวลอ่อนโยน เพื่อรับหน้าที่ต่างกันและช่วยกันให้เหมาะสมแก่เพศของตน เป็นคู่ร่วมชีวิตร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เพื่อสืบเชื้อสายของมนุษย์มิให้ขาดสูญไปจากโลก ชายกับหญิงที่ร่วมชีวิตกันแล้ว ท่านเรียกฝ่ายชายว่าภักดา แปลว่าผู้เลี้ยงภรรยา เรียกฝ่ายหญิงว่าภรรยา แปลว่าผู้ควรเลี้ยงของภักดา และท่านแสดงผลดีที่ทั้งสองฝ่ายจะพึงได้จากกันและกันในฐานคู่ร่วมชีวิตว่า “ภักดา ปญฺณณมิตฺติยา ภักดาเป็นเครื่องปรากฏของสตรี” และว่า “ภริยา ปรมาสฺมา ภรรยาเป็นเพื่อนสนิท” ดังนี้.

เมื่อเป็นเช่นนั้น สามีกับภรรยาจึงมีหน้าที่ที่จะต้องทำต่อกันเพื่อทำนุบำรุงกันให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วยทั้งสองฝ่าย จึงจะสมเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจารย์จึงทรงสอนให้สามีกับภรรยาปฏิบัติชอบต่อกัน เพื่อยดเหนี่ยวหน้าใจกันฝ่ายละ ๕ สถาน คือ ฝ่ายสามีพึงปฏิบัติชอบแก่ภรรยา ดังนี้ ๑) แสดงความนับถือ เช่น เรียกภรรยาด้วยถ้อยคำอันแสดงความยกย่อง และเปิดเผยออกหน้าออกตาว่าเป็นภรรยา คือเชิดชูให้ปรากฏแก่วงศ์ญาติมิตรสหายว่าเป็นภรรยา

ของตน เพื่อได้รับความนับถือจากวงศ์ญาติมิตรสหาย ๒) ไม่แสดง
 ความดูหมิ่นคือไม่กล่าวถ้อยคำหาบคายเหยียดหยาม หรือเกรี้ยวกราด
 ช่มชืดต่อภรรยาเหมือนนายผู้มออำนาจเหนือบ้าน ถ้าสามีดูหมิ่นภรรยา
 แล้วบริวารชนก็พลอยดูหมิ่นด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น ภรรยาจะไม่สามารถ
 ปฏิบัติหน้าที่แม่เรือนให้เป็นที่เรียบร้อยได้ ความดูหมิ่นภรรยาของตน
 เอง ย่อมเป็นทางเสื่อมเสียการงาน และเสื่อมเกียรติของสามีเองด้วย
 ทั้งเป็นเหตุแห่งความไม่สงบสุขในครอบครัวด้วย สามีจึงสมควรระมัด
 ระวัง เพราะความดูหมิ่นกัน เป็นเหตุให้หมองหมางคลายความรัก
 ส่วนความยกย่องกัน เป็นเหตุให้รักใคร่สนิทสนมกัน ๓) ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา สามีได้ดวงใจภรรยาของตน ไปภริมย์ด้วยสตรีอื่น
 ย่อมทำให้เกิดความขมขื่นใจแก่ภรรยาของตน เป็นชนวนแห่งความ
 ไม่สงบสุขในครอบครัว และเป็นเหตุแห่งความร้าวรานแตกสลายคัก
 กัน ความสันโดษยินดีด้วยคู่ครองของตนย่อมเป็นความยุติธรรม นำ
 มาซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ในครอบครัวจึงเป็นสิ่งจำเป็นปรารถนา
 ร่วมกันของสามีและภรรยา ๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนให้
 แก่ภรรยา เพื่อปกครองดูแลผู้คน และปกครองรักษาทรัพย์สมบัติ
 อันเป็นหน้าที่ภายในบ้านเรือนนับแต่การครัวเป็นต้นไป อันเป็นหัวใจ
 ของการครองเรือน เพราะชีวิตของคนเป็นอยู่ด้วยอาหาร การปรุง
 อาหารให้มีโภชนาการและเป็นที่ประโชชน์ต่อร่างกาย จึงเป็นกิจ
 สำคัญยิ่ง ซึ่งภรรยาจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเป็นทันท่วงที นอกนั้นเมื่อน

สำคัญลดหล่นลงไป เมื่อภรรยาเริ่มมอดดีในการปรุงอาหารเป็นที่พอใจของสามีแล้ว ร่างกายและชีวิตของสามีก็ดีขึ้น และไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปหาอาหารทอนให้ลำบาก ความพอใจย่อมระงับเสียซึ่งความขุ่น ๕) ให้เครื่องแต่งตัวให้เหมาะสมแก่ฐานะของตนโดยสมควรแก่กำลังทรัพย์ ซ่อนกเป็นสำคัญ ธรรมดาสตรีย่อมต้องการความสวยงาม นอกจากสวยงามตามธรรมชาติแล้ว ยังต้องการให้สวยงามเพิ่มขึ้นด้วยการประดับตกแต่ง เพื่อเทียมหน้าเทียมตาเพื่อนบ้าน ไม่น้อยหน้าเขา เพราะฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องรู้จักใจของภรรยาในข้อนี้ พยายามให้เครื่องประดับตกแต่งเพื่อความสุจริตใจแก่ภรรยาที่รักของตนโดยควรแก่ฐานะ.

เมื่อภรรยาได้รับความสงเคราะห์ ยึดเหนี่ยวหัวใจด้วยความปฏิบัติชอบ ๕ สถานนี้แล้ว ย่อมปฏิบัติชอบสนองดีแก่สามี ๕ สถาน คือ ๑) จัดการงานดี ๒) สงเคราะห์บริชนคนข้างเคียงของสามีดี ๓) ไม่ประพฤติกว้างใจสามี ๔) ส่งวนรักษาทรัพย์ที่สามีหาได้นำมามอบให้ปกครองไว้เป็นอันดี ๕) เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง.

กิจการใด ๆ ที่สตรีผู้เป็นแม่เรือนจะพึงจัดทำ มีการหุงต้มและการดูแลเหย้าเรือน เป็นต้น ภรรยาเอาใจใส่จัดทำกิจการนั้น ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยไป มิให้ล่วงกาลล่วงเวลา มิให้อาญลวงวาย ให้เป็นกิจการที่เป็นระเบียบ ชื่อว่าจัดการงานดี.

ญาติมิตรของสามี ชื่อว่าบริชนคนข้างเคียง ภรรยามาสงเคราะห์

คนข้างเคียงของสามี ด้วยความเผื่อแผ่ให้มันตามสมควรก็ดี ด้วย
กล่าววาทาไพเราะเหมาะสมแก่ฐานะของตนของท่านก็ดี ด้วยประพฤติ
ให้เป็นประโยชน์ เช่นเอาใจใส่เยี่ยมเยียนหรือพยาบาลในคราวป่วย
ไข้ หรือช่วยทำการงานที่เกิดขงกต ด้วยแสดงความนับถือฉันญาติ
ฉันมิตรสม่ำเสมอ ไม่ดูหมิ่นกต ชื่อว่าสังเคราะห์บริชนดี อนึ่ง ชน
เหล่านี้เป็นบริษัทบริวารของสามี ภรรยาจัดการสังเคราะห์ชนเหล่านั้น
ตามสมควร ก็ชื่อว่าสังเคราะห์บริชนดี.

ภรรยาใดมีน้ำใจจงรักสามี ตั้งใจร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยตลอดไป
แม้สามีจะประสบความเสื่อมหรือความตกต่ำอย่างใด ก็ไม่เอาใจออก
ห่าง คิดจะไปฝากกรอกกรรมด้วยชายอื่นเพื่อหาความสุขเฉพาะตัว แต่มี
น้ำใจอดทน ช่วยสามีกอบกู้ฐานะของครอบครัวให้เจริญขึ้น ไม่อึดหนา
ระอาใจต่อความทุกข์ยาก ตั้งใจเป็นเพื่อนร่วมชีวิตของสามีจริง
ภรรยาเช่นนั้นชื่อว่าผู้ไม่ประพฤติล่วงใจสามี ที่นับว่าเป็นยอดมิตรผู้มี
ดวงจิตอันประเสริฐ.

ทรัพย์ใดที่สามีแสวงหาได้มา โดยชอบธรรม ด้วยการทำงาน
มีทำนา ทำสวน ค้าขาย เป็นต้น ได้มอบให้ภรรยาปกครองรักษา
ภายในบ้านเรือน ภรรยาปกครองรักษาทรัพย์นั้นไว้เป็นอย่างดี มิให้
เป็นอันตรายเสื่อมสูญไปเพราะเหตุอันไม่สมควร ชื่อว่าสงวนรักษา
ทรัพย์ที่สามีนำมาให้ไว้.

หญิงอื่น ๆ ที่เป็นคนเกียจคร้าน ไม่เอางานเอาการกินแล้วก็

ึ่ง ๆ นอน ๆ หรือเที่ยวไปคุยบ้านโน้นบ้านนี้ หรือชวนเพื่อนมา
 คุยที่บ้านของตน หรือเอาแต่แต่งตัว ผลาญเวลาให้สิ้นเปลืองไปโดย
 ไร้ประโยชน์ ปล่อยกกิจการบ้านเรือนให้อากุลหมกหมม ย่อมเป็นที่
 รังเกียจ ไม่เป็นที่ต้องการปรารภของชายที่ดี นันใด ภรรยาที่ดี
 ทั้งหลายไม่ประพฤติฉนั้นนั้น ย่อมเอาใจใส่ต่อหน้าที่ จัดทำกิจการทั้งปวง
 ให้สำเร็จไปด้วยดี ด้วยมีวิจรรณญาณพิจารณาตรวจตราโดยรอบ
 คอบ เชื่อว่าเป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง.

สามีกับภรรยาผู้มาใจหวังดีต่อกัน ต่างปฏิบัติหน้าที่ของตน
 ฝ่ายละ & ประการให้บริบูรณ์ ย่อมมีความเจริญด้วยโภคทรัพย์ศ
 คือความนับถือจากประมุขชน เกียรติ คือชื่อเสียงอันดีที่พุ่งขจรไป
 ความสุขกายสุขใจ พร้อมด้วยความรักใคร่สนิทสนมกันไม่จัดจาง
 เพราะฉนั้น การสังเคราะห์กันระหว่างสามีกับภรรยา จึงจัดเป็นมงคล
 เหตุแห่งความสุขความเจริญสูงสุดประการหนึ่ง ด้วยประการฉนั้น

เรื่อง

“คุณธรรมของสัตบุรุษ”

ของ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า วัดมกุฏกษัตริยาราม*

โลกคือ สังคมมนุษย์ หรือชุมนุมชนที่รวมกันอยู่เป็นครอบครัว เป็นวงศ์ตระกูล เป็นหมู่คณะ เป็นบ้านเป็นเมือง เป็นประเทศ และเป็นชาติ จะเป็นปกติสุขร่วมกัน ก็เพราะทุกคนที่อยู่ร่วมหรือรวมกัน เป็นสัตบุรุษ ซึ่งทางพระพุทธศาสนายกย่องสรรเสริญ ในพระบาลีทั้งหลาย เช่นว่า

“เมธา สภา ยตถ น สนฺติ สนฺโต
ในที่ชุมนุมใด ไม่มีสัตบุรุษ ที่ชุมนุมนั้นมิใช่สภา
สนฺโต น เต เยน วทฺตฺติ ฆมฺมํ
ชนเหล่าใดพูดไม่เป็นธรรม ชนเหล่านั้นมิใช่สัตบุรุษ
ราคญจ โทสญจ ปฺหาย โมหํ
ฆมฺมํ ภณฺตฺตา จ ภวฺนฺติ สนฺโต
ฝ่ายผู้พูดเป็นธรรม เพราะละความรัก ความขี้เคืองและความ
หลงงมงายเสีย ย่อมเป็นสัตบุรุษ”

* ปัจจุบัน ได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราช

เพราะฉะนั้น คำว่า “ สัตบุรุษ ” จึงเป็นคำยกย่อง เป็นชื่อของคนมีใจบริสุทธิ์ ประพฤติดีธรรม ไม่ใช่คนครี คนเรื่อร่าไม่เรียบร้อย ที่สังคมรังเกียจ เพราะเป็นคนสกปรกต่าง ๆ ใครได้รับยกย่องว่าเป็นสัตบุรุษควรรู้สึกว่าเป็นเกียรติอย่างสูง ในพระพุทธศาสนา

คำว่า สัตบุรุษนั้น แปลว่า คนสงบ หรือ คนสุภาพเรียบร้อย ในความประพฤติทางกายวาจาใจ อสัตบุรุษ คือ คนไม่สงบ ไม่มีระเบียบ ไม่มีความเรียบร้อยในความประพฤติทางกายวาจาใจ ไม่ชวนให้น่ารัก น่าเคารพนับถือ ส่วนสัตบุรุษเป็นที่ต้องการปรารถนาน่ารัก น่าเคารพนับถือ มีสัตบุรุษในชาติ หนึ่งย่อมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการเบียดเบียนก่อกวนแก่กันและกัน เพราะสัตบุรุษไม่พูด ไม่ทำ ไม่คิด การที่จะก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่กันและกัน. โลกคือสังคมมนุษย์ ต้องการความสงบ โลกจะถึงซึ่งความสงบได้ ก็ต้องอาศัยสัตบุรุษผู้สงบเป็นผู้ปกครองดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในทางบริหารบ้านเมืองให้สงบไปในทางสงบ บุคคลผู้สงบคือสัตบุรุษนั้น ไม่ใช่เป็นโดยชาติ โดยกำเนิด แต่เป็นโดยคุณธรรมอันเป็นเหตุให้เป็นผู้สงบ คุณธรรมของผู้สงบนั้น เรียกว่า สัจปรีติธรรม สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ทรงแสดงไว้ ๗ ประการ คือ

๑. ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (ธัมมัญญตา)
๒. ความเป็นผู้รู้จักผล (อัตถัญญตา)
๓. ความเป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญตา)

๔. ความเป็นผู้รู้จักประมาณ (มัตตัญญูตา)
๕. ความเป็นผู้รู้จักกาล (กาลัญญูตา)
๖. ความเป็นผู้รู้จักชุมชนุมชน (ปริสัญญูตา)
๗. ความเป็นผู้รู้จักบุคคลยิ่งและหย่อน (ปุคคลปโรปรัญญูตา)

คุณธรรมของสัตบุรุษทั้ง ๗ ประการนี้ มีในผู้ใด ผู้หนึ่งเป็นสัตบุรุษ
 สัตบุรุษนั้น ไม่ได้เป็นเพราะรูปร่าง แม้จะมีรูปร่างสะสวยงดงามอย่างไร
 แต่ถ้าไม่มีคุณธรรมของสัตบุรุษแล้ว ก็ไม่ได้รับความยกย่องว่าเป็น
 สัตบุรุษ แม้จะมีรูปร่างชราวยเหว แต่ถ้าทรงคุณธรรมของสัตบุรุษ
 ก็เป็นสัตบุรุษโดยธรรม ไม่ใช่เป็นเพราะความพอใจของใคร ๆ สัตบุรุษ
 ผู้สงบเพราะมีคุณธรรม อันเป็นเหตุให้ตน ประพฤติสงบเป็นประโยชน์
 แก่โลกได้ จึงจะสามารถทำโลก คือ ชุมชนุมชนให้สงบอยู่เย็นเป็นสุขได้
 ธรรมของสัตบุรุษทั้ง ๗ ประการนี้จึงเป็นสิ่งทควรศึกษา เพื่อบรรลุว่าผู้
 หนึ่งทำความสงบนั้น ได้มีคุณธรรมของผู้สงบพร้อมแล้วหรือยัง.

ความเป็นผู้รู้จักเหตุ และความเป็นผู้รู้จักผล

เหตุ กับ ผล เป็นของคู่กันและตรงกัน ผู้เป็นสัตบุรุษจะต้อง
 รู้จักเหตุแห่งความเจริญและความเสื่อม เหตุแห่งความยุ่งยากเดือดร้อน
 และเหตุแห่งความสงบเรียบร้อย ความเจริญแห่งทรัพย์ยอมเป็นผลเกิด
 จากเหตุคือความเป็นผู้ขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพในทางสุจริต ไม่ผิด
 ศีลธรรมไม่ผิดกฎหมาย และเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วก็รู้จักใช้จ่ายใช้สอยใน

ทางที่จะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายชีวิตและแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่จ่าย
 สُرุษย์สُر่ายเล่นการพนัน เสพสุรายาเมา เป็นนักเลงผู้หญิงบำเรอกาม
 และรู้จักประหยัดใช้ เพราะคนเราทุกคนย่อมมีเวลาดีเวลาเจ็บไข้ ในเวลา
 ดีทำมาหาได้ ถ้าใช้เสียหมด เวลาเจ็บไข้ ไม่มีอะไรจะต้องเดือดร้อน
 ต้องคิดเผื่อ วันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า หรือเมื่อตนแก่เต็มชราไม่
 สามารถทำงานหาทรัพย์ได้ ทุกคนจึงต้องมีหลักประหยัดเพื่อให้ทรัพย์
 ของตนพอหนุนสำหรับเป็นทุนสร้างความเจริญแก่ตนด้วย และในเมื่อไม่
 สามารถจะทำงานหาทรัพย์ได้ จะได้มีบริโภคใช้สอย ผู้ที่กินอยู่ใช้จ่าย
 สُرุษย์สُر่ายจนหมดไปทุกวันไม่มีเหลือ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่รู้จักเหตุแห่งความ
 เจริญและความเสื่อมแห่งทรัพย์ ผู้ที่ขยันหมั่นเพียรรู้จักใช้เวลาและ
 แรงงานของตนให้บังเกิดเป็นโภคผลขึ้น ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่า
 ชื่อว่าเป็นผู้รู้จักค่าของเวลาและรู้จักใช้แรงของตนให้เป็นผลดี เกิดขึ้น
 ในทางที่ชอบ ผู้ที่รู้ตนแล้วก็ต้องเว้นความเป็นนักเลงต่าง ๆ เช่นเป็น
 นักเลงการพนัน นักเลงสุรา นักเลงผู้หญิง และนักเลงสุรุษย์สُر่ายเที่ยวเตร่
 ไม่ชอบเขตเพื่อทำฐานะของตนให้มั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้น ถ้าทุกคนประพฤติ
 ได้ดังนี้ ก็ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษคนตนที่รู้จักว่าชีวิตของตนจะเป็นประโยชน์
 และจะพึงตนเองได้อย่างไร ความเสื่อมแห่งทรัพย์เป็นผลที่เกิดแต่เหตุ
 ตรงข้าม คือความเกียจคร้าน ความสุรุษย์สُر่ายตนทรัพย์ เป็นนักเลง
 การพนัน นักเลงสุรา นักเลงผู้หญิง ไม่รู้จักค่าของทรัพย์เมื่ออยากจน
 เข้าแล้วก็ต้องประพฤติทุจริตผิดศีลธรรมผิดกฎหมายของบ้านเมือง.

ความเจริญแห่งศกีย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุ คือ ความเป็นผู้ปฏิบัติ
หน้าที่โดยเที่ยงตรงยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้าใคร ใครผิดจัดการตามความ
ผิดพอสมควรแก่ความผิด หาได้จัดการไปเพราะไม่ชอบใจไม่ ใครถูก
ให้ความคุ้มครองรักษาให้ปลอดภัย ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่จะ
ต้องปฏิบัติ ก็ปฏิบัติอำนวยความสะดวกแก่ผู้สุจริตให้ได้รับความยุติธรรม
สม่ำเสมอ เมื่อปฏิบัติดังนี้ ก็ย่อมได้รับความเคารพนับถือและเป็นที
ยำเกรงของชนทั้งหลาย

ความเลื่อมยศ เกิดแต่ความลำเอียง ไม่เที่ยงธรรมและความ
มักได้ ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนเสียหายของผู้อื่น ความเจริญแห่ง
เกียรติคือชื่อเสียงเกียรติคุณอันดี ย่อมตั้งอยู่บนความสุจริตทางกาย
วาจาใจ คือ ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนเสียหาย เพราะความประพฤติ
ปฏิบัติของตน เมื่อทำหน้าที่เกี่ยวข้องจะต้องปฏิบัติอำนวยความสะดวก
แก่ผู้อื่นที่เขาจะพึงได้ ก็ไม่ไปเฟื่องเล็งอยากได้ของๆ เขาทำให้เขาด้วยใจ
บริสุทธิ์แล้ว เขาก็รักเคารพนับถือ มีชื่อเสียงเกียรติคุณ เป็นที่ยกย่อง
สรรเสริญทั่วไป ผู้ที่ฉลาดในเหตุคือรู้จักเหตุนี้ ต้องรู้จักเหตุโดยธรรมดา
โดยธรรมชาติที่เรียกว่าสัญชาตญาณของมนุษย์ด้วย มนุษย์เราไม่ชอบ
คนมักได้เอาของผู้อื่นในทางที่ไม่มเหตุผล เช่นมีอำนาจกดขี่เอาคอร์รัปชัน
เขา แต่ผู้ที่เอาของผู้อื่นในทางที่สมควรจะได้ เช่นให้ความยุติธรรมแก่
เขา อำนวยความสะดวกแก่เขาในหน้าที่ เขาได้รับประโยชน์เพราะ
ความเที่ยงตรงในหน้าที่ของตน ที่อำนวยความสะดวกแก่เขาเพียงพอและ

ลนเหลือ เขาถึงอุปการคุณที่เป็นผู้ตงตนอยู่ในความยุติธรรม เขา
 แบ่งส่วนมาให้ เพื่อแสดงน้ำใจเคารพนับถือ อย่างนั้นเป็นการให้เพื่อบูชา
 คุณงามความดี ส่งเสริมกำลังใจของผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยยุติธรรมและ
 ไม่มักได้ เป็นการเชิดชูบูชา ไม่ได้ว่าเป็นการให้สินบนหรือให้สินน้ำใจ
 เพราะตนทำหน้าที่ของตนโดยเที่ยงธรรม เขานึกถึงคุณ เขาก็เอามาให้
 การไม่รับนั้นเป็นการไม่ชอบ เพราะตามธรรมดาของคนเมื่อใครทำดีเขา
 ก็ยกย่องนับถือเขาก็ต้องบูชา เมื่อผู้เป็นเจ้านายที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับ
 ประชาชนไม่แสดงความมักได้ให้ปรากฏ แต่กลับอำนวยความสะดวกแก่
 เขา เขาก็ต้องเคารพนับถือและยกย่องให้เกียรติและมีความเคารพยำเกรง
 ความเสื่อมเกียรตินั้น ย่อมเกิดแต่ความมักได้ ลูกเต้าเหล้ากอก
 ของใครก็ตาม ถ้าเป็นคนมักได้มักกิน เรามักจะตูดถึงมารดาบิดาว่า
 ไม่รู้จักส่งสอนลูกเต้าของตน ปล่อยให้ลูกเป็นคนตะกละตะกลามมัก
 ได้ ขาหน้าพ่อแม่วงศ์ตระกูล เด็กประพุดเป็นคนมักได้ ตะกละ
 ตะกลามน่าเกลียดอย่างไร ก็ยังไม่น่าเกลียดเท่าผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ผลิต
 รัชชอบแล้วประพุดเป็นคนมักได้ ถ้ายิ่งเป็นผู้มีอำนาจใช้อำนาจในทาง
 อ้อมกดขี่เอาแล้ว ก็ทำให้เกิดความซุนหมองใจไม่เคารพนับถือ และ
 เป็นศัตรูแก่วงการเสียด้วย ทำให้คนดี ๆ พลอยถูกเหมาตะกร้าว่า
 สกปรกไปตาม ๆ กัน เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดในกระบวนการเหตุผล คือ
 รู้จักเหตุแห่งเกียรติและความเสื่อมเกียรติ จึงต้องศึกษาจิตใจของตน
 เองว่า เราชอบคนชนิดไหน นับถือคนชนิดไหน เราเกลียดคน

ชนิดไหน เมื่อเราไม่ชอบคนมักได้ คนใซ้อ่านาใจไม่เป็นธรรม คนอื่น
 ก็ไม่ชอบเหมือนกัน เราต้องการความเคารพนับถือจากประชุมชน
 เมื่อประชาชนเคารพนับถือเราแล้ว เราจะบงการบังคับบัญชาอย่างไร
 เขาก็ทำตาม เพราะเขานับถือและเชื่อถือ ผู้เป็นสืบบุรุษย่อมสร้าง
 ความเคารพและความเชื่อถือให้เกิดขึ้น ย่อมเป็นผู้มีอำนาจเหนือคนอื่น
 เพราะเขาเชื่อถือไว้วางใจ ย่อมเป็นผู้มีเกียรติสูง เพราะสามารถบันดาล
 ความสำเร็จแห่งกิจการอย่างใด ๆ ได้ คนที่หมั่นใจบริสุทธิ์ดีธรรมนั้น
 มีแต่ได้ ย่อมเป็นทพของคนที่หลายในทันที เพราะคุ้มครองป้องกัน
 สิทธิตลอดจนถึงภยอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดถึงสิ่งอันเป็นที่
 รักของเขา ผู้เป็นสืบบุรุษย่อมทราบเหตุผลอันดี จึงสามารถปฏิบัติ
 ตบตีเป็นทพกันนับถือของชนทั้งหลาย

เหตุแห่งสุขก็คือความเป็นผู้ประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจ เป็น
 เหตุให้ตนนั่งลงนอนแล้วสบายใจ นี้เป็นเหตุภายใน ส่วนเหตุภายนอก
 ก็คือ การสร้างไม่ตรีต่อกัน ไม่ประพฤติอะไรให้เป็นศัตรูเพราะเบียด
 เบียดล้างผลาญกัน เมื่อเป็นไมตรีกันรักกัน และนับถือกันแล้ว
 สามีภคก็ย่อมเกิดขึ้น คือความปรองดองแห่งจิตใจ และความพร้อม
 เปรียงแห่งกำลังกายกำลังทรัพย์และกำลังความคิด ที่ผู้รักกันนับถือกันจะ
 พึงยอมสละเพื่อประโยชน์แห่งกิจการที่จะพึงได้ผลร่วมกัน เพราะฉะนั้น
 ในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์ ประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจ

เพื่อเว้นการเบียดเบียนกันชนหนึ่ง และให้ประพฤติกอบอ้อมแผ่อ่อน
 คอแผ่แผ่ด้วยทรัพย์สิน เงินทอง แผ่แผ่ด้วยเรี่ยวแรงของตนให้เป็น
 ประโยชน์แก่ผู้อื่น แผ่แผ่ความรู้ความฉลาดแก่กันและกัน และนอก
 จากนั้นความเป็นปुरुชนที่ยังไม่หมดกิเลส เป็นเหตุให้พลังเมล็ดพันธุ์
 ทำผิด พุตผิด คิดผิด ให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย ย่อมมิได้ทุกคน
 เพราะฉะนั้น เมื่อหวังความรักความนับถือกันขงยงนตลอดไปก็จำจะต้อง
 พิจารณาให้เห็นว่า ถ้าเราจะไม่รู้จักให้อภัยกันเมื่อมีการทำผิดพลาดก่อ
 ความเดือดร้อนให้กันส่นองร้ายต่อกัน เช่นนั้นจะเป็นเหตุให้เกิดความบาด
 หมางใจกันและทำให้เสียสามัคคีขยายวงกว้างออกไป เพราะฉะนั้นใน
 ทางที่ชอบจึงต้องปฏิบัติตามวิสัยของสัตว์บุรุษ คือเมื่อฝ่ายหนึ่งกระทำผิด
 ล่วงเกิน อีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่าทำโดยอาการหนักหนักพลันแล่น ด้วยอำนาจโทสะ
 หรือทำด้วยความมัวเมาประมาทไม่รู้สึกผิดชอบ เช่นนั้นก็ต้องอดโทสะไว้
 ไม่ส่นองร้ายตอบ เพราะเมื่อผิดพูดกันได้ เก็บเอาไว้ เมื่อเขาหายโกรธ
 หรือเขามีสติรอบคอบแล้ว เรามีสปากไว้สำหรับพูดกันเพื่อทำความเข้าใจ
 ใจกัน ปรับความเข้าใจกัน เพื่อรักษาสามัคคีไว้ด้วยกันใน
 เวลาที่ใจเป็นปกติ หายโกรธหายมัวเมาประมาทแล้ว ชี้ให้เห็นความ
 ผิดว่าการกระทำอย่างนั้น เป็นการละเมิดธรรมของสัตว์บุรุษ เป็นการ
 ทำลายสามัคคี สร้างศัตรูก่อศัตรูแก่กันและกัน ใครเป็นผู้หลักผู้ใหญ่
 ทำอย่างนั้นเป็นการใช้ไม่ได้ ไม่สมควรเป็นผู้ใหญ่ มาว่ากันตัวต่อตัว
 ไม่ถือทิวฐิมานะ เมื่อเข้าใจกันดีแล้ว ผู้ที่ทำผิดรับสารภาพผิดและ

ขอโทษ เมื่อฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบ อีกฝ่ายหนึ่งอโหสิ์เลิกกันและระมัดระวัง
 ไม่ทำผิดต่อไป การที่จะโกรธเคืองกันดูหน้ากันไม่ได้ ก็ไม่มี แต่การ
 ที่ไม่พอใจอะไร ๆ แล้วลอบทำร้ายข้างหลังนั้น ไม่ใช่ลักษณะของมิตร
 ผู้ที่เป็นมิตรกันต้องกล้าพูดกันจริง ๆ คือทำความเข้าใจกัน เมื่อประพฤติ
 ปฏิบัติดังนี้ ก็จะสามารถรักษาความรัก ความนับถือกันและกันไว้ได้
 ไม่มีการทำร้ายต่อกัน ผู้ที่ทำร้ายต่อเขาโดยโกรธหุนหันหรือโดย
 ประมาทนั้น ควรจะสำนึกตัวว่าตัวเป็นผู้ทำลายสามัคคี ทำลายไมตรี
 จิต ถ้าทำดังนี้ ๆ ไป และเราถือโทษกันเสียหมด คนก็จะไม่มีใคร
 คบค้าสมาคมและคนก็จะมีศัตรูรอบด้าน ผู้ที่มาเตือนตนพูดให้ตนสำนึก
 รู้ความผิด นี้ควรได้รับความนิยมนับถือ และขอบใจอย่างสูงจากตน
 เพราะเขามีใจเป็นมิตรต่อตนอยู่ ไม่ถือโทษ หรือไม่คิดสนองร้าย
 ผู้ที่พอใจได้ไม่โกรธและเตือนผู้ประพฤติผิดวิสัยของสัตว์บุรุษนั้น จัดว่า
 เป็นสัตว์บุรุษชั้นสูงที่มากลางใจ เข้มแข็งเห็นออกฝ่ายหนึ่ง ควรได้รับ
 ยกย่องให้เป็นหัวหน้าผู้ควบคุมหมู่คณะ ไมตรีอันเป็นปัจจัยแห่งสามัคคี
 จะเกิดขึ้นเพราะประพฤติเว้นการเบียดเบียนกัน และประพฤติเกื้อกูล
 กันและให้เอื้อกันดังกล่าวแล้ว ผู้เป็นสัตว์บุรุษรู้เหตุผลของตนตามความ
 เป็นจริงและประพฤติตามที่ยุขยอมสามารถรักษาหมู่คณะให้พร้อมเพรียง
 สามัคคีกันขยายวงกว้างออกไป และตนเองยอมมีแต่มิตรผู้มีความจงรัก
 ภักดีบงกชกันภยอนตรายให้ จะอยู่ที่ไหน จะหลบหรือตนก็ยอมเป็นสุข
 เพราะไม่มีภยอนตราย มีคนรักคนนับถือรอบด้าน ความเจริญแห่ง

ทรัพย์สินแห่งยศแห่งเกียรติ และแห่งความสุข มีเหตุตั้งขึ้น ความเสื่อมแห่งทรัพย์สิน ยศ เกียรติ และความสุขย่อมมีเหตุตรงกันข้ามจากที่กล่าวแล้ว บัณฑิตผู้มีปัญญาเมื่อยังเห็นเหตุผลตามความเป็นจริงอย่างนี้และประพฤติตามทิตตนหยงู ย่อมเป็นสัตบุรุษโดยคุณธรรม

ถ้ามนุษย์ทุกคนหรือพลเมืองของชาติจะเคารพต่อศีลธรรม เคารพกฎหมายอันเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันชีวิตทรัพย์สินสมบัติและความปลอดภัยแห่งเครื่องอุปโภค ซึ่งเป็นของกลางของเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติแล้ว ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนอยู่ในคลองศีลธรรมและกฎหมาย ความเบียดเบียนก่อทุกข์ร้อนประโยชน์สุขหรือทำร้ายกันก็ไม่มี แต่เพราะพลเมืองมีการศึกษาด่างกัน คือมีการศึกษาสูงก็มี มีการศึกษาดำกม ไร้การศึกษาเลยก็มี เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ที่มีการศึกษาน้อยอาจจะรู้ไม่รอบคอบ ทำอะไรเห็นแก่ได้ หรือผู้ไร้การศึกษาประพฤติตามอำเภอใจอยากปรารธนา ก็จะมีเบียดเบียนคนที่มีการศึกษาดี ประพฤติอยู่ในสุจริตธรรมให้ได้รับความเดือดร้อน เพราะถูกประทุษร้ายทรัพย์สิน ประทุษร้ายร่างกาย ประทุษร้ายต่อชีวิต หรือประทุษร้ายต่อสาธารณูปโภค อันเกี่ยวกันกับความปลอดภัยแห่งร่างกายและชีวิตของเพื่อนร่วมชาติ ซอนเป็นภาระหนักที่เจ้าพนักงานตำรวจจะต้องควบคุมดูแล หน้าที่ที่จะต้องหากคือว่า ผู้ที่ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจาใจ เพราะรู้ดีรู้ชอบเป็นสัตบุรุษอยู่แล้ว เราไม่ต้องเป็นห่วง เพราะเขาสามารถปกครองตัวของเขา ปกครองทรัพย์สินสมบัติของเขา

ปกครองสาธารณูปโภค ในความอารักขาของเขาได้ เราต้องเป็นห่วง
 คนที่ไร้การศึกษา ไม้รู้จักศีลธรรม ไม้รู้จักกฎหมาย ประพฤติตน
 ตามอำเภอใจอยาก คนพวกนี้ต้องอยู่ในสายตาและต้องควบคุมให้มาก
 อย่าให้ประพฤตินเป็นอันตรายแก่คนที่ประพฤติปฏิบัติชอบ และ
 คนพวกนี้ไม่มีศีลธรรม ถ้าจะใช้เป็นเครื่องมือในการสืบเสาะหาความ
 จริงเเนองด้วยใจผู้ร้าย ก็ต้องระมัดระวัง เพราะอาจจะพุดตปให้หลง
 เข้าใจผิดไปได้ แม้จะเคยพุดจริงให้รู้ได้ผลตามความเป็นจริง แต่
 เพราะจิตใจไม่มีศีลธรรมคุมครอง อาจจะไม่เกรงใครเข้าแล้ว หากความ
 ไล่ เป็นเหตุให้ผู้ใหญ่หลงเชื่อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นผู้หลัก
 ผู้ใหญ่จำจะต้องระมัดระวังโดยรอบคอบ เมื่อได้รับรายงานแล้วต้องฟัง
 ฟังแล้วสอบสวนพิจารณาหาเหตุผล และต้องระมัดระวังบุคคลผู้ให้
 ข่าวกับผู้ที่เขาว่าเป็นผู้กระทำผิดนั้นมีความ พัวพันเกี่ยว ข้องกัน ในทาง
 ไมตรี หรือในทางเป็นศัตรูกันอย่างไรหรือไม่ ถ้าระมัดระวังโดย
 รอบคอบแล้ว ความหลงเชื่อในทางที่ผิดก็ยากที่จะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น
 ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่จำจะต้องมีความหนักแน่น ระมัดระวังกฎธรรมดาที่ว่า
 ในโลกนี้คนตามนุษย์ยังมีกิเลสอยู่เพียงไร การพุดตปปิดความชั่ว
 ของคนก็ต่อเมื่อ และการพุดได้ความผิดอันเพอแก่คนก็ต่อเมื่อ หรือ
 พุดตปเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่ทำความเสียหายให้ใครก็มี แต่
 เมื่อพุดตปหาประโยชน์ส่วนตัวแล้ว ก็ยอมเป็นภัยแก่ประโยชน์ส่วนรวม
 ผู้ที่หมกมุ่นรอบคอบในกฎธรรมดาแห่งคนที่ขงมกเลต และปราศจาก

ก็เล็ดตงนนแล้ว ต้องรู้จักอ่านจิตใจคนที่ตนเกี่ยวข้องกับใช้สอยใกล้ชิด
ว่ามีนิสัยชอบตรงสู่จริต ไม่เห็นแก่หน้ากัน รักผู้ปกครองบังคับบัญชา
ตน ไม่นำให้หลงทำในทางที่ผิดเพื่อประโยชน์แก่ตัวเขาแล้ว ก็ควร
มอบความไว้วางใจให้ ถ้าเขื่อง่าย อาจหลงผิด ทำให้คนอื่นเดือด
ร้อนแล้วก่อให้เกิดศัตรูขึ้น โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การศึกษาให้รู้
ธรรมชาติแห่งจิตใจของมนุษย์ต่างๆ ที่ไว้การศึกษา หรือแม้มีการ
ศึกษาคดี แต่มีนิสัยยอฉวยวิชาซึ่งแสดงให้ปรากฏสักครั้งหนึ่ง ก็ควร
ระมัดระวังให้มาก เพราะมนุษย์อยู่แต่ด้วยการแข่งขันกันเป็นธรรมดา
แข่งขันกันทำความดี ไม่ขัดแย้งขัดขวางกันนั้น เป็นการชอบ แต่ถ้า
ชิงดีกันไม่ช่วยกันทำความดีแล้วแก่งกันนั้น ต้องระวังให้มาก การ
เป็นผู้มีใจหนักแน่นพิจารณาโดยรอบคอบไม่เชื่อคนง่าย ย่อมเป็น
คุณสมบัติของผู้หลักผู้ใหญ่ ที่จะคุ้มครองป้องกันภัยให้แก่คนทั้งมวล
ให้อยู่เย็นเป็นสุข และเกิดความรักความนับถือและความเชื่อถือ
ความปลอดภัยแห่งเอกชนหรือบุคคลแต่ละคนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความ
ประพฤติปฏิบัติชอบของเขา จำต้องรู้ว่า ผู้เป็นคนสุจริตหรือเป็น
คนทุจริตโดยปกติ และคนที่ประพฤติสุจริตโดยปกตินั้นอาจจะกลับ
ประพฤติทุจริต ทำชั่วเพราะความจำเป็นบังคับในบางคราวก็ได้ เมื่อ
เทียบคนสองคนนั้น คนที่ประพฤติสุจริตเป็นปกติแต่ประพฤติทุจริต
เพราะความจำเป็นบังคับ กับคนที่ประพฤติทุจริตเป็นนิสัย เราไม่ควร
จะตีราคาให้เท่ากันในการลงโทษ ควรจะค้นคว้าให้พบว่า เพราะเหตุไร

เขาจึงกลับมาเป็นคนประพฤติทุจริต เพื่อแก้ไขและป้องกันคนดีไม่ให้
 กลับกลายเป็นคนเสีย ส่วนคนประพฤติทุจริตเป็นอาชญา ก็หาทาง
 แก้ไขเพื่อให้กลับตัวเป็นคนดีให้ได้ ต่อเมื่อพ้นวัยสามารถเพราะ
 สิ้นงานเป็นเช่นนั้น ก็จำต้องเก็บไว้ในที่ๆ ปลอดภัยแก่เพื่อนมนุษย์
 ผู้สุจริต การปฏิบัติโดยรอบคอบเช่นนี้เป็นต้น จัดว่าเป็นผู้รู้เหตุผล
 ในการที่จะให้ความปลอดภัยหรือความสวัสดิแก่บุคคลแต่ละคน ส่วน
 ความปลอดภัยแห่งชาตินั้น ภัยภายในไม่สำคัญเท่ากับภัยภายนอก
 เพราะฉะนั้น ในรัฐประศาสนโยบายของชาติ จำต้องสร้างไมตรี
 กับชาวต่างประเทศที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านเมือง คุ้มครองให้เขา
 ได้รับความปลอดภัยในการครองชีพ คือการทำมาหากินของเขา
 ผู้ใดประพฤติสุจริตอยู่ในศีลในธรรม ให้ความคุ้มครองป้องกันด้วยดี
 เพื่อสร้างความรักความนับถือให้เกิดขึ้นในผู้เป็นเจ้าของประเทศ ผู้ใด
 เป็นชาวต่างประเทศต่างชาติต่างภาษา เข้ามาประพฤติเป็นคนอันธพาล
 เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติหรือต่างชาติ หากินในทางผิดศีลธรรม
 ผิดกฎหมาย ก็ต้องกำจัดออกไปให้พ้นบ้านพ้นเมือง แต่ถ้าสำคัญผิด
 ไปกำจัดคนสุจริตซึ่งเป็นทรัพยากรอันมีค่าของคนมากเข้าแล้ว เขาอาจ
 ไม่เห็นว่า เราสำคัญผิด อาจจะเห็นว่า ประพฤติยุติธรรมแก่เขา
 เพราะไม่ชอบกันเป็นส่วนตัวก็ได้ คนต่างชาติต่างภาษาบางคน เมื่อ
 พุดถึงชาติเข้าแล้วก็เป็นชาติใหญ่โต มีกำลังวังชามาก ในทางรัฐ
 ประศาสนโยบาย จำจะต้องระมัดระวังไมตรีระหว่างประเทศ จะดูถูก

คนเหล่านั้นว่า ไม่สามารถทำอะไรแก่เราได้ เราจะทำอย่างไร
 ก็ดียอมเป็นความประมาท และขาดความรอบรู้เหตุผล ถ้าถอดถนน
 ไม่มุ่งความบริสุทธิ์เป็นใหญ่แล้ว ย่อมทำให้ชาติบ้านเมืองไม่ปลอดภัย
 ภัย เพราะฉะนั้น การให้ความยุติธรรมแก่ชนต่างชาติ และความรู
 รอบคอบทั่วถึงในนิสัยใจคอความประพฤติของชนต่างชาติว่า ชนชาติ
 นั้นมีปกตินิสัยใจคอเป็นอย่างไร เป็นผู้รักสงบ หรือมีนิสัยชอบก่อ
 ความยุ่ง ถ้าเป็นผู้รักสงบแล้ว ก็ต้องคุ้มครองรักษาให้มิได้รบกวน
 เพื่อนร่วมชาติของเรา แต่ถ้าไม่ใช่ผู้รักสงบแล้ว เราก็ต้องคุ้มครอง
 ให้เหมาะสมแก่ความที่เราเป็นเจ้าของประเทศชาติ เพื่อรักษาสันติสุข
 ของเพื่อนร่วมชาติที่รักความสงบ ถ้าชนต่างชาติซึ่งมีกำลังทรัพย์มาก ๆ
 กระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองเบียดเบียนชนชาติเดียวกันเองก็ดี หรือ
 เบียดเบียนคนผู้เป็นเจ้าของชาติก็ดี และชนผู้นั้นซึ่งกำลังทรัพย์ของตน
 เพื่อไปรยปรายรักษานาใจผู้มั่งอานาจ บุคคลเช่นนี้ควรระมัดระวังให้มาก
 เพราะจะเป็นภัยแก่ชาติอย่างร้ายแรง เขาอาจจะขอเจ้าพนักงาน
 ของเราที่ไม่รอบคอบไว้เป็นเครื่องป้องกันตัวเขาก็ได้ และได้รับความ
 คุ้มครองให้อยู่ต่อไป ก็จะเป็นภัยแก่ชาติยิ่งขึ้น และถ้านิจจัง
 ของชาติเกิดขึ้น เพราะความเพเลียงพลำในสงครามแล้ว ชนเหล่านั้น
 จะเป็นศัตรูอย่างใหญ่หลวงแก่ชาติ เพราะฉะนั้น ประสงค์นโยบาย
 อันฉลาด ก็คือสร้างไมตรี อย่ำให้ชนต่างชาติเป็นศัตรูเกิดขึ้นแก่
 เฉพาะบุคคลหรือแก่ส่วนรวม และต้องทำอะไรได้ดีชาติยุติธรรม

โดยเปิดเผย ถ้าปฏิบัติดังนี้แล้ว มนุษย์ทั้งหลายทั้งปวงที่รักยุติธรรม
 แม้เป็นชนต่างชาติต่างภาษา นอกจากชนชาติที่ประพฤติกายเป็นศัตรู
 ต่อสันติสุขของชาติแล้ว เขาก็ย่อมมีปัญญาเข้าใจที่จะพิจารณาเห็น
 ได้ว่า ที่เราทำไปนั้นสมควรหรือไม่สมควร ความสมควรในท
 หมายควมว่า ไม่เกินเหตุผลและสมควรที่จะลงโทษ สมควรที่จะจัด
 ความรักชาติเกินไปนั้นเป็นเหตุให้รุกรานชนชาติที่เป็นศัตรูอยู่ภายใน
 แต่มีอิทธิพลโดยไม่ระมัดระวังก็ได้ เพราะฉะนั้น ในหลักปฏิบัติ
 ของชาติที่ฉลาด เมื่อศัตรูอยู่ใกล้ตัว เขาก็พยายามทำตนให้เป็นมิตร
 เสีย และเมื่อจะทำอะไร เขาก็ระมัดระวังไม่ให้กระทบกระเทือนใ
 ศัตรู เพื่อไม่มีปฏิกิริยาเกิดขึ้น ความเป็นผู้รู้จักเหตุผลในทางเจริญ
 และทางเสื่อมดังนี้ เป็นรัฐประศาสน์นโยบายชั้นสูง พระมหากษัตริย์
 ทั้งหลายนั้น แม้คนต่างชาติต่างภาษา ซึ่งมีอำนาจยิ่งใหญ่กว่า
 เข้ามาแสดงฤทธิ์ในบ้านเมือง ท่านก็อาศัยความอดทนอย่างยิ่ง ไม่แสดง
 ปฏิกิริยาอันเป็นการเพิ่มการเกลียดชังให้เกิดแก่ศัตรูมากขึ้น ทำเป็น
 ไม้รู้ ไม้ชี้เสีย แต่กำจัดด้วยอุบายในทางที่ชอบ เพราะเหตุนี้ท่านจึง
 รักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไว้ การสร้างศัตรูนั้นรวมทั้งความ
 เป็นผู้มักได้ เอาของเขาในทางที่ผิดศีลธรรมผิดกฎหมาย เพราะ :-

๑. ทำให้เขาถูกเหยียดหยาม
๒. ทำให้เขากำริบเสิบสานใช้เงินเป็นอำนาจโดยไม่มีขอบ
 เขต และ

๓.ชาติใดถ้าถูกเหยียดหยาม เพราะความประพฤติละโมภ ชาตินั้นไม่จริงยั่งยืน

ประเทศไทยรักษาเอกราชและอธิปไตยมาได้ เพราะความ
เป็นผู้ฉลาดในอุบาย ทำอะไรด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ การใช้คนที่จะให้
ไปติดต่อกับคนต่างชาติต่างภาษา ต้องเลือกคนที่ฉลาดรู้เหตุผล ไม่
เป็นคนมักได้ หรือเป็นคนเห็นแก่ได้ เพราะอุบายวิธีต่างชาติ
ต่างภาษาที่จะเอาชนะนั้น ก็คือ ใช้อำมิสต์คือเหยื่อเป็นเครื่องล่อ เพื่อ
ให้หลงในอำมิสต์แล้วยอมปฏิบัติในทางที่เสียเปรียบ ชาติใดเลี้ยงคน
ที่ฉลาด และเป็นคนไม่มักได้ ให้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ ชาตินั้น ย่อม
รักษาความปลอดภัยแก่ชาติไว้ได้ ถ้าเลี้ยงคนที่เป็นคนมักได้ ย่อม
นำภัยมาให้แก่ชาติ คือขายชาติของตนเอง เพราะเห็นแก่อำมิสต์
คือทรัพย์สินเงินทอง นี่เป็นเหตุแห่งความล้มจมของชนทั้งชาติหรือแห่ง
ภัยของชนทั้งชาติ เพราะฉะนั้น การล่อลวงบุคคลซึ่งจะเป็นภัย
แก่ชาติ จำจะต้องล่อลวงถึงอุปนิสัยใจคอว่าเป็นคนมีใจบริสุทธิ์
หรือเป็นคนมักได้ เป็นคนซื่อจนริษยาเพื่อนหรือเป็นคนดลบนแสดง
เอาความผิดให้เพื่อน เอาความชอบให้ตน เมื่อผู้หลักผู้ใหญ่ทุกคน
ตั้งแต่สูงสุดถึงต่ำสุด รู้จักอุปนิสัยใจคอคน และเลือกใช้คนให้เหมาะ
แก่การงาน ก็จะสามารถบริหารรักษายบ้านเมืองให้ปลอดภัยทั้งแก่
เพื่อนร่วมชาติและส่วนรวมคือชาติได้ ความนับถือยำเกรงของชนชาติ
ที่เป็นอิสระเป็นใหญ่เหนือเราทั้งหมด โดยที่เขาเห็นว่า ชาติไทย

เป็นชาติที่ประพฤตินิสัยดีศีลธรรมมีศัลยกรรม มีกฎหมายเป็นเครื่อง
 คมครอง และพลเมืองเคารพต่อศีลธรรม เคารพต่อกฎหมาย ถ้าเขา
 นับถือในด้านนี้ ย่อมเป็นเกียรติ เพราะเขานับถือเราด้วยคุณธรรม ถ้า
 เขานับถือเราว่า คนไทยมีเครื่องบริโภคนิยมบริบูรณ์ ต้องเอาใจไว้ ต้อง
 บ่อยใจไว้ แล้วก็ให้สิ่งต่างๆ เท่าที่เราต้องการ เพื่อได้ชื่อของเรา
 ตอบแทน แต่หาได้ไม่นับถือเราในฐานะที่เป็นชาติอารยะค่อมศีลธรรม
 มีอารยธรรม เคารพกฎหมายบ้านเมือง มีวัฒนธรรมสม่ำเสมอ
 กับเขาไม่ เช่นนี้ไม่เป็นเกียรติ ในข้อนี้เป็นผู้ปกครองบัญชาข้าราชการ
 ทุกหน่วยควรจะแนะนำตักเตือนกันให้สำนึกไว้ ไม่เฉพาะแต่ในวงการ
 ดำรง เพราะคนย่อมยิ่งหย่อนกว่ากัน โดยความรู้ความฉลาด หรือ
 ความสำนึกเหตุผลทางเจริญทางเสื่อม เราต้องปลุกเพาะสติบรูษ
 หรือสติภาพสนให้เกิดขึ้นในวงการของคนชั้นสูงก่อน เพื่อเป็นบุคคล
 ตัวอย่าง ในการที่จะอบรมสั่งสอนด้วยการประพฤตินั้นให้เห็น และ
 ด้วยพลังแห่งทางเจริญทางเสื่อมให้พึงธรรมะของสติบรูษ ๒ ประการคือ
 ความเป็นผู้รู้จักเหตุ และความเป็นผู้รู้จักผลนี้ มีในผู้ใด ผู้นั้นย่อม
 สามารถรักษาความเจริญที่มอยู่เอาไว้ให้คงอยู่ และสามารถสร้าง
 ความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าให้แก่หมู่คณะประเทศชาติสัมความมุ่งมาด
 ปรารถนา.

ความเป็นผู้รู้จักตน

ตนนั้น เมื่อก้าวโดยทางที่จะเข้าใจกันง่าย ๆ ก็คือตัวของตัวเอง

เรานี้ ที่เป็นที่ประชุมแห่งชาติ ๖ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ และ
 วิญญาณ มีผิวพรรณวรรณะต่าง ๆ กัน มีทรวดทรงต่าง ๆ กัน และ
 มีคุณธรรมความรู้ความฉลาดไม่สม่ำเสมอกัน ยิ่งหย่อนกว่ากันตามที่
 ได้ศึกษาอบรมสั่งสมมาไม่เหมือนกัน ตนนั่นเป็นกลาง ๆ เมื่อเกิดมา
 ใหม่ ๆ ยังไม่จัดว่าเป็นดีเป็นชั่วควรนับถือหรือไม่ควรนับถือ แต่ที่
 จัดว่าเป็นดี ก็เพราะกระทำความดี ที่จัดว่าเป็นชั่ว ก็เพราะทำความ
 ชั่ว ที่จัดว่าเป็นประโยชน์ ก็เพราะทำการที่เป็นประโยชน์ ที่จัดว่า
 ไม่เป็นประโยชน์ ก็เพราะไม่ทำการที่เป็นประโยชน์ บุคคลจะทำตน
 ให้เป็นประโยชน์ จะเป็นหรือเป็นโทษของชนทั้งหลาย ก็เพราะมา
 พิจารณาให้รู้เห็นตนตามความเป็นจริง ว่าทุกคนที่เกิดมา ไม่มีใคร
 ปรารถนาจะเป็นคนชั่ว คนเลว ปรารถนาจะเป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น
 แต่เพราะไม่รู้จักตัวของตัวเองว่า ตนเป็นคนดีหรือเป็นคนชั่วอยู่ เพราะ
 ความไม่รู้เห็นและปิดบังเสีย ทำให้หลงสำคัญผิด เห็นตัวเป็นคนดี
 ทั้งที่ตนเป็นคนชั่ว แล้วก็ประพฤติตนตามที่สำคัญผิดนั้น จึงเป็นเหตุ
 ให้ตนไม่สามารถจะเป็นคนดีนั้น และเพราะไม่มีหลักในการกระทำ
 คือความรู้ในทางที่ถูกที่ชอบ กระทำตามความโลภ ความโกรธ ความ
 หลง ความใคร่ ความอิจฉาริษยา การที่ทำนั้น จึงเป็นไปเพื่อ
 เบียดเบียน ก่อทุกข์ ติตรอนประโยชน์สุขของกันและกัน ตนของ
 มนุษย์ทั้งหลาย จึงได้รับความจำแนกออกไปตามความกระทำว่า
 นี้คนพาล นี้บัณฑิต นี้สัตว์บุรุษ นิสัตว์บุรุษ นี้คนโง่ นี้คนฉลาด

เพราะการกระทำนั้นเอง จำแนกให้เห็นพร้อมว่า อุนนิสัยน้ำใจ
 เป็นอย่างไร ความรู้ความฉลาดเป็นอย่างไร โง่เขลาเพียงไร เพราะ
 ฉะนั้น ผู้รักตน ปรารถนาจะให้ตนเป็นคนดี จึงต้องรู้จักตนตามความ
 เป็นจริง การที่จะรู้จักตนตามความเป็นจริงนั้น ต้องอาศัยการพิจารณา
 หลักในการพิจารณาตนนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ทรงสอนไว้
 ในพระสูตรให้พิจารณา โดยใจความว่า เราว่าโดยคุณธรรม คือ
 ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาเพียงเท่าไร เรามีศรัทธาความ
 เชื่อเหตุเชื่อผลในตนสมบูรณ์หรือไม่ เรามีศีลคือความประพฤติ
 เรียบร้อยทางกายวาจา เรามีการศึกษาสมควรแก่ฐานะของตนหรือ
 ไม่ เรามีการบริจาคสละแรงทรัพย์และปัญญาของตนให้เป็นที่ประ-
 โยชน์แก่ผู้อื่น แก่หมู่คณะ แก่ประเทศชาติและพระศาสนาเพียงไร
 เรามีความรู้ความฉลาดในทางเจริญทางเสื่อมทางสุขทางทุกข์ทางนรก
 ทางสวรรค์ ทางพ้นทุกข์เด็ดขาดพอแล้วหรือยัง ถ้ารู้จักตนด้วย
 การพิจารณาตนตามความเป็นจริง หากเห็นว่าตนนั้น ยังขาดคุณธรรม
 หนึ่งหมดหรือบางสิ่งบางประการ ก็จะได้พยายามสั่งสมอบรมคุณธรรม
 ที่จะแต่งตนให้เป็นคนดี ให้บริบูรณ์ด้วยคุณความดีที่จะทำให้ตนเป็น
 บุคคลที่สามารถทำความเจริญให้แก่ตน แก่หมู่คณะ แก่ประเทศ
 ชาติ หรือแก่โลกได้ การพิจารณาตน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นเหตุ
 ให้รู้จักตนและแก้ไขตนให้ขึ้นไปในทางชอบ ผู้ฉลาดตรูจักแก้ไข
 ตนเองนั้น จำต้องฟังเหตุผลของผู้อื่น เปรียบเหมือนต้องกระจุกตุ้งแก

หน้าของคุณ เพราะไม่มีมนุษย์คนใดที่เคยเห็นหน้าของคุณเอง เพราะ
 นัยน์ตาอยู่ที่หน้า ไม่สามารถจะถอดเอานัยน์ตาออกมามองหน้าตัวเอง
 ได้ แต่คนที่รู้จักหน้าของตัวเองได้ ก็ด้วยอาศัยส่องดูเงาหน้าของตนใน
 ของที่ใส เช่น น้ำใส ๆ หนึ่ง ๆ หรือในกระจกเงาจึงรู้ได้ว่า หน้าตา
 ของตนเองเป็นอย่างไร การเห็นในกระจกนั้นก็เห็นแต่เงาข้างนอก หา
 ได้เห็นซึ่งเขาไปถึงจิตใจหรือคุณธรรมไม่ คนที่จะเห็นซึ่งเขาไปถึงจิตใจ
 ตลอดถึงคุณธรรมความดีหรือความชั่วของตนนั้นก็ต้องพิจารณา
 ตนเองให้รู้ที่ระยะ เริ่มตนก็พิจารณาการที่จะทำ คำที่จะพูด เรื่องที่
 คิดอยู่นั้น ให้เห็นตามความเป็นจริงว่า การที่จะเป็นคุณหรือเป็นโทษ
 แก่ตัวเรา หรือแก่ผู้อื่นอย่างไรบ้าง เมื่อพึงพิจารณาค้นคว้าให้เห็น
 มูลเหตุที่จะทำนั้นว่า เราทำด้วยจิตใจอย่างไร มีเมตตากรุณาบันดาล
 ให้ทำ หรือมีความโลภ ความมกัได้ ความโกรธแค้น อาฆาต ความ
 อิจฉาริษยา หรือความเซลาเห็นแก่ตน บันดาลให้ทำ ถ้าพิจารณา
 แล้วเห็นว่า จะทำด้วยเมตตากรุณา และการที่จะทำนั้น เป็นการดี
 การชอบ ทำแล้วเป็นประโยชน์แก่ตน แก่ผู้อื่น หรือเป็นประโยชน์
 ห่วงแก่ตนห่วงแก่ผู้อื่น ก็กระทำ เพราะทำแล้วเป็นคุณ ทำตนให้เป็น
 หรภก หนีบถของคนที่หลาย ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าจะทำด้วยความ
 โลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา การที่จะทำนั้นก็
 ไม่ได้ มีมูลเหตุอันเศร้าหมอง ทำแล้วก่อความทุกข์ยากเดือดร้อนแก่
 ผู้อื่น เป็นเหตุให้ผู้อื่นโกรธเกลียดเป็นศัตรูแล้ว ตนก็ไม่ปลอดภัย

ไม่ปลอดภัย กังวลเสียไม่ทำ เมื่อพิจารณาตนและปฏิบัติอยู่ดังนี้แล้ว จะทำให้รู้สึกจิตใจของตนดีขึ้น และระมัดระวังการทำ การพูด และเรื่องที่คิดของตนมิให้ผิดพลาด การที่จะทำอะไรผิดเพราะจิตใจเศร้าหมอง จึงยากที่จะเกิดขึ้น เมื่อพิจารณาการทำที่ล่วงแล้วไป เห็นว่าการทำของตนเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย มีคนรักคนนับถือเพิ่มขึ้น คนที่หลงเข้าใจผิด กลียุคชังอยู่ เมื่อได้เห็นการกระทำอันเป็นคุณเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เขา ก็จะหายโกรธหายเกลียดชัง หายหลงเข้าใจผิด กลับมารักใคร่ นับถือ การกระทำย่อมเป็นเครื่องจำแนกผู้ทำให้เป็นต่าง ๆ กัน ถ้าทำด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์เป็นกุศล ก็ย่อมจำแนกบุคคลผู้ทำนั้นให้เป็นคนดี ควรแก่ความรักความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ถ้าทำด้วยใจอันเศร้าหมองเป็นอกุศล ตนเองก็ไม่สบาย ผู้นอนที่เกวของตวยกเป็นทุกข์ ได้รับความเดือดร้อนยากแค้น เพราะเหตุที่จิตใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ทุกระยะ ถ้ามนุษย์ทั้งหลายได้พิจารณาตน เริ่มตั้งแต่หยิ่งดูใจของตนเองให้เห็นตามความจริงว่า เศร้าหมองหรือผ่องใสเป็นมูลเหตุให้ทำดีหรือทำชั่วแล้ว จะไม่มีใครทำผิดก่อความทุกข์ยากเดือดร้อนแก่ตนแก่ผู้อื่นเลย แต่เพราะการศึกษาให้รู้จิตใจของตนเองนี้ เป็นงานละเอียดทำยาก จึงมีน้อยคนที่จะทำได้ แม้แต่ศึกษาถึงภายนอก อันเป็นสิ่งไม่สำคัญเท่าจิตใจของตนเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สังเกตเห็นความจริงว่าจิตใจของตนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่เป็นตัวการเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญและ

ความเลื่อมทงปวง ดังพระพุทธภาษิตว่า “จิตตสฺส เอกธมฺมสฺส สพฺพพว วสฺมนวฺกุ สัตฺวทงปวทเทยว เชนไปตามอำนาจธรรมอย่างเดียว กอจติ” ดังนี้ ผู้ที่รู้จักตนดี ย่อมรู้จักแก้ไขตนเองให้พ้นเสื่อม และให้บรรลุความเจริญได้ เมื่อตนเองสามารถแก้ไขตนเองได้ ก็จะสามารถแก้ไขคนอื่นที่ยังเสื่อมอยู่ให้กลับเป็นผู้เจริญได้ นี่แสดงให้เห็นว่า คนที่จะเป็นผู้ใหญ่ ปกครองคนทั้งหมดให้บรรลุความเจริญได้นั้น จำจะต้องแก้ไขตนเองได้ ปรับปรุงตนเองได้ คือทำตนที่กำลังเสื่อมให้กลับเจริญด้วยคุณธรรมความดี ขำระจิตใจของตนให้สะอาดผ่องใส แล้วเข้ามาบริหารงานการด้วยอาศัยคุณธรรมของผู้มีจิตใจบริสุทธิ์เป็นเครื่องนำ ก็ย่อมสามารถสร้างความรักความเคารพนับถือให้เกิดขึ้น เพราะเขาเห็นใจว่าทำด้วยใจเป็นกุศล มุ่งความสุขความเจริญแก่หมู่คณะแก่ประเทศชาติ ความพิจารณาตนให้เห็นตนตามความเป็นจริง มีผลเป็นสองทาง ทางหนึ่งแก้ไขทางเสื่อมที่มีในตนให้หมดไป ทางที่สองส่งเสริมความเจริญของตนให้พอกพูนขึ้น ด้วยบำเพ็ญคุณธรรมอันเป็นมูลเหตุภายในให้บริบูรณ์

การกระทำทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ นั้น ไม่ใช่ว่าทำแล้วก็แล้วไป ทำดีแก่เขา เขาก็กำหนดจดจำไว้ได้ และมีความรักความเคารพนับถือ ถ้าทำอชฺฐิธรรมเบียดเบียนก่อทุกข์แก่เขา แม้เขาจะพูดไม่ออก เพราะกลัวอำนาจ เขาก็กำหนดจดจำไว้ได้และไม่นับถือ เมื่อเห็นเป็นโอกาสเมื่อไร มนุษย์ที่ยังเป็นปุถุชนมักเล็ดก็จะสนองร้ายเอา

จึงแสดงให้เห็นว่าการทำไมเค้นน ทำให้คิด คือดิตในเวรในภัย คือ
 ทุกขยากเดือดร้อน เพราะเป็นการผูกพันอยู่ด้วยเวร คือความอาฆาต
 ปองร้ายต่อกันไม่รู้จัก ส่วนการทำดีนั้นเป็นการทำดีให้หลุดพ้นจาก
 บ่วงแห่งทุกข์ คือความโกรธเกลียดอาฆาตพยาบาท มีแต่ความรัก
 ความเคารพนับถือ ยกย่องสรรเสริญ แมตตายแล้วก็ยังมีความสุขนับถือ
 แสดงความอาลัยเสียตาย นี่แสดงว่า ความดีเป็นสิ่งที่ไม่รู้จักตาย
 ส่วนความชั่วผลบุญคนเป็นให้กลายเป็นคนตาย คือตายเสียจากความ
 รักความเคารพนับถือเป็นคนตน และถ้าชั่วรุนแรงหนักลงไปก็ตายเสีย
 จากชีวิตในปัจจุบันชาติ ความดีและความชั่วจึงเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ควรดู
 ถูกว่า เล็กน้อยไม่เป็นไร ทำดีทีละน้อย ๆ เพิ่มขึ้นตึกเติมตึก เหมือน
 ฟ้าดาวที่หยดจากวงดาวทีละหยด ๆ ย่อมเต็มกระบอกได้ในเวลาไม่
 ช้า เอามาเคียวเป็นนาดาวเพียงคนได้พึงประเทศ ฉะนั้น ความชั่วก็
 เหมือนกัน ทำทีละเล็กละน้อยก็เพิ่มพูนขึ้น และทำผู้กระทำชั่วนั้นให้
 เป็นบุคคลไม่พึงปรารถนา บุคคลผู้ตรวจของตัวเองตามความเป็นจริงว่า
 เราจะเป็นที่รักที่นับถือ เพราะสร้างคุณธรรมไว้ในตน คือ ศรัทธา
 ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา บุคคลจะเสื่อม ก็เพราะขาดคุณธรรม คือ
 ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เมื่อรู้ความจริงในตนตงนแล้ว ก็
 คอยสอดส่องพิจารณาคุณธรรมในตนอยู่ เห็นข้อใดบกพร่อง ก็เพิ่มพูน
 ให้บริบูรณ์ขึ้น ส่วนที่บริบูรณ์อยู่แล้ว ก็รักษาไว้ไม่ให้เสื่อม เมื่อมี
 ห่วงส่งเสริมทั้งบกพร่องให้บริบูรณ์ ทั้งรักษาสิ่งที่บริบูรณ์แล้วให้เต็ม

เปี่ยม ก็เป็นผู้บรรณาธิการด้วยคุณงามความดี อันจะเป็นบ่อเกิดแห่งความ
 สุข ซื่อสัตย์เกียรติคุณ ทวีปยศับดีบริวาร เพราะเป็นทรกทนต์ถอ
 ของคนทั้งหลาย ฯ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเป็นผู้ควร แก่ความเคารพนับ
 ถอบูชาของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ได้นามว่า ปุณฺณียบุคคลของโลก ก็เพราะพระองค์มีจิตอันบริสุทธิ์ปราศจากอาสวกิเลส ทำการงาน
 ด้วยเมตตากรุณา เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่สัตว์โลก เรา
 จึงรักเคารพนับถอบูชาพระองค์ นอกจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 แล้ว ผู้ใดทำการด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ด้วยเมตตากรุณา เพื่อประโยชน์
 เกื้อกูลและความสุขแก่เพื่อนมนุษย์แล้ว เขาก็เคารพรักนับถอบูชา
 ลี้กการะ มีอะไรดี ๆ ก็นำมาให้ เพื่อแสดงความเคารพนับถอ เพื่อบูชา
 คุณงามความดี นี่แสดงผลแห่งความบริสุทธิ์ในตนเองว่า อำนวยผล
 เป็นที่พึงใจบรรณาธิการในบุรุษภพ คือภพที่ยกย่องบูชา บุคคลผู้รู้จักตนดี
 ย่อมรู้จักแก่เขตนทกาลลงเลื่อมให้เจริญ และรักษาตนที่เจริญอยู่แล้ว
 มิให้กลับเลื่อม ไม่เห็นอามิสใด ๆ มีค่าสูงเหนือคุณธรรมคือความ
 บริสุทธิ์ใจของตน เพราะอามิสนั้น ถ้ามาในทางไม่ชอบแล้ว ย่อม
 ผลิตผลบุคคลให้ถึงความตกต่ำ ถ้ามาในทางที่ชอบ ก็เป็นเครื่องบูชา
 หาได้เป็นเครื่องสังหารไม่ว่า เพราะฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึง
 ตรัสไว้ว่า “สกุภาโร กปปริสฺสํ หนฺติ กพฺโภ อสุตฺตริ ยถา
 ลี้กการะ คือ ของที่เขาให้ด้วยความรักความนับถอ หรือลาภลี้กการะ

ingsหลายที่เขาเอามาให้ด้วยใจไม่นับถือ ย่อมฆ่าคนชั่วคนเลวเห็นแก่
 ลากสักการะเสีย เหมือนลูกม้าอัสตรฆ่าแม่ม้าอัสตร เหมือนเครือกล้วย
 ฆ่าต้นกล้วย เหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ ฉะนั้น คือท่านแสดงว่า ม้า
 อัสตรนั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมกระตือรือร้นของแม่ออกมา ถ้ามันเกิด
 แม่ก็ต้องตาย ต้นกล้วยเมื่อผลแก่แล้ว เขาก็จะฟันต้นทิ้งเอาเครือไป
 ต้นไผ่ ถ้าแม่แตกข้าวสารขึ้นมาแล้ว ต้นก็ย่อมตาย ท่านจึงว่า ขุยไผ่
 ฆ่ากอไผ่ ผู้ที่เข้าใจความจริงตามที่เป็นอย่างจริงดังนั้นแล้ว ย่อมชยะเขียง
 สัตว์เลี้ยงนาคอามิส คือ ลากสักการะ ที่มาในทางที่ไม่ชอบ อย่ำ
 ว่าแต่จะไปเที่ยวขู่เข็ญบังคับเอาของเขาเลย เพียงแต่เขาเอามาให้ด้วย
 อาการผิดปกติ ก็รังเกียจเกลียดชัง ผู้ที่ประพฤติเช่นนั้นสักการะไม่สามารถ
 จะฆ่าเขาได้ เพราะผู้รับสักการะในทางที่ไม่ชอบย่อมได้รับความดี
 ถูกดูหมิ่นเหยียดหยามของผู้ ใหญ่และผู้อื่นที่รู้เห็นด้วย ผู้ที่รักเกียรติรัก
 คุณงามความดีของตน จึงไม่ยินดีลากสักการะที่มาในทางที่ไม่ชอบ
 รักษาตนให้เป็นทรกหนบถของชนทั้งหลาย อดตฤณดา ความเป็น
 ผู้รู้จักตน มีในบุคคลใด ย่อมรักษาบุคคลนั้นให้เป็นคนดีที่เรียกว่า
 สัตบุรุษ เป็นทรกหนบถของชนทั้งหลาย

ความเป็นผู้รู้จักประมาณ

คำว่าประมาณ ในที่นี้ ได้แก่ความพอดี พอควร หรือพองาม มีลักษณะในโลกนิติ อันแสดงความรู้จักประมาณ คือเกินพอดีไว้ ซึ่งท่านได้แปลมาเป็นไทยว่า

พุดนักมักพลาดพลั้ง

พลันผิด

หาญนักมักชีวิต

มอดม้วย

คิดนักมักเสียจริต

จับคลั่ง

รักนักมักหลงด้วย

เล่ห์หลนลมหญิง

ในสุภาษิตบทนี้ มีคำว่า นัก เช่น “พุดนักมักพลาดพลั้ง พลันผิด” หมายความว่า พุดมาก เกินพอดี ถ้าพุดแต่พอดีพอควรพอสมเหตุสมผล ก็ไม่เรียกว่าพุดนัก คือไม่พุดเกินเหตุผลที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจไม่หลงเข้าใจผิด และไม่ก่อความรำคาญแก่ผู้ฟัง “กล้านักมักชีวิต มอดม้วย” กล้านั้นเป็นสิ่งที่โลกต้องการ เพราะกล้าทำในสิ่งที่ถูกยอมบังเกิดผลดี แต่กล้าจนเกินที่เรียกว่า บ้าบิ่น ก็ยอมม้ทางจะผิดพลาดถึงตนเอง เจ็บตัว หรือเสียชีวิตได้ เพราะฉะนั้น ความกล้าจึงต้องประกอบด้วยความพอดี คือกล้าทำในทางที่ถูกที่ชอบ ไม่กล้าทำในทางที่ผิด กล้าก็ต้องมีประมาณ คือกล้าในทางที่ควรกล้า คือพิจารณาเสียก่อนว่า ถ้าทำลงไปแล้วจะบังเกิดผลดีแก่ตน แก่ราชการ แก่หมู่คณะ แก่โลกอย่างไร ถ้าทำลงไปแล้ว ตนเองก็เจ็บตัว เสียหาย เสียชีวิตและเสียประโยชน์ของราชการ ของประเทศชาติ

ทำให้เสื่อมคุณธรรมความดี กล้าเช่นนี้เป็นการกล้าในทางที่
ผิด ความรักนำไปทำติดต่อกัน จึงเป็นคุณ แต่ต้องระวังอย่าให้เป็น
หลงรัก จะทำให้ตาบอดหลงชอบคนที่ตนรักจนลืมพิจารณา เพราะ
ฉะนั้น รักจึงต้องมีประมาณ คือพอดีพอควร อย่าให้เกินดีเกินควรจึง
จะเป็นคุณ ความพอดีอยู่ที่ทำให้บังเกิดประโยชน์ขึ้นได้ ถ้าเกินพอดี
หรือหย่อนจากพอดีก็เสียประโยชน์ อย่างบริโภคมามากเกินไปก็ทำให้
อึดอัดไม่สบาย บริโภคน้อยเกินไป ก็ทำให้หิวร่างกายไม่แข็งแรง
ทำงานไม่ทัน แต่พอดีแต่พอควรแก่ความต้องการของร่างกาย ร่างกาย
ย่อมแข็งแรงไม่อึดอัด สติปัญญาโปร่งไม่มัวงมัวไม่มันซึม ความพอดี
ของการบริโภคนั้นเป็นเครื่องวัดความพอดีพอควร หรือประมาณใน
ส่วนอื่น ๆ ทั่วไป เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการ
ทั้งหลาย ว่าสมควรทำ เพราะทำแล้วจะบังเกิดผลดีแก่ตนแก่ผู้อื่น
เรื่องจริงที่ตนรู้มา ถ้าพูดไปแล้วทำให้ผู้อื่นพลอยเดือดร้อน เสียหาย
หรือเป็นภัยแก่หมู่คณะแก่ประเทศชาติ ผู้รู้จักประมาณในการพูดก็ย่อม
ระมัดระวัง ไม่พูดให้เสียหายแก่ตนแก่หมู่คณะแก่ประเทศชาติ หรือ
แก่ผู้อื่นเฉพาะบุคคล หากผู้ใดจะมีเรื่องเสียหาย เพราะเขา
ประมาทหลงพลาด ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมชาติ ช่วยเตือนเขาให้
สำนึกตนเพื่อกลับเนื้อกลับตัวที่จะไปพูดเปิดเผยเรื่องของเขา ทำให้
เขาเสียหายเป็นการทำลายกันเอง ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการพูด
คือคิดทางใดทางเสียเสียก่อนจึงพูด โทษทุกขภัยเวร ความเสียหาย

เพราะการพูดย่อมไม่เกิดขึ้น การพูดนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ความ
 ลับในราชการของประเทศชาติ จะไม่แพร่พรายไปถึงชนที่เป็นศัตรู
 ต่อชาติ ก็เพราะรู้จักปกปิด คือไม่พูดเรื่องที่ไม่ควรจะพูด ไม่ตนตัว
 เองว่า เป็นผู้รู้เรื่องทคนอื่นเขาไม่รู้เมื่อตนรู้อยคนเดียว ไม่มีใครเขา
 รู้ว่าตนเป็นผู้รู้ ดูเหมือนตนไม่เด่น ไม่มีหน้ามตา อันตนเอง เป็น
 เหตุให้มนุษย์ยึดความลับไม่อยู่ ต้องไปกระชับกับผู้อื่นโดยหนึ่งลึกคนให้
 เขาเห็นว่า ตนเป็นคนวิเศษ รู้เรื่องลบลทใคร ๆ เขาไม่รู้ นั่นแหละ
 คือไม่รู้จักประมาณในการพูด เพราะรู้แล้วว่าเป็นเรื่องลับ ตนรู้คน
 เดียวจึงจะลับ ถ้าให้คนอื่นพลอยรู้ไม่ใช่ผู้ที่รู้จักอดใจของตนเองไม่
 พูดเรื่องลบลทจะเป็นภัยแก่เพื่อน แก่หมู่คณะ แก่ประเทศชาติ
 จัดว่าเป็นผู้รู้จักประมาณในการพูด การกระทำที่เหมือนกัน ถ้าทำ
 อะไรด้วยใจหุนหันพลันแล่น แม้ไม่โต โกรธแต่เพราะใจเร็วเกิน
 ประมาณ ในการเร็วเกินประมาณจนคนอื่นตามไม่ทัน แล้วไม่ยั้ง
 คิดพิจารณา คนอื่นจะทำได้หรือไม่ได้ จะทำทันกาลทันเวลาหรือไม่
 ถ้าทำด้วยใจอ่อนแรงรีบนักมักจะผิดพลาด บกพร่องเสียหายมากกว่า
 ที่จะเลือกบุคคลที่เหมาะสมแก่การงาน คือมีความรอบคอบ ความ
 เฉลียวฉลาด ความขยัน หมั่นเพียร สามารถจะทำทันได้ให้มาทำ
 ความพิจารณาโดยรอบคอบ ทั้งกิจการที่ควรทำ และบุคคลที่เหมาะสม
 แก่การงานที่จะทำนั้นให้พอเหมาะพอควรกัน เรียกว่ารู้จักประมาณ
 ในบุคคลและการงาน งานย่อมสำเร็จผลเป็นอย่างดี ใช้คนที่ไม่เหมาะ

แก่งานรู้จักปรับคนให้เหมาะแก่งาน คือ คนโง่หรือขาดความรอบคอบ
 ให้ทำงานที่จำต้องระมัดระวัง ทำด้วยปัญญาและความรอบคอบก็
 ไม่ได้ผลเข้าไป หรือบกพร่อง ก็ทำให้เกิดหงุดหงิดใจวุ่นวาย เวลา
 ก็ล่วงไปเสียโดยประการทั้งปวง ความเป็นผู้มีใจหนักแน่นไม่ใจเร็ว
 ต่วน ได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้วเห็นว่า พอเหมาะพอควร ทั้ง
 คนทำและงานแล้วจึงได้ดำเนินงานนั้น จัดเป็นความรู้จักประมาณ
 คือพอดีพอควร งานทั้งหลายทั้งปวงจะสำเร็จได้ ก็เพราะได้บุคคลที่
 สามารถเข้าบริหาร ผู้สามารถนั้นคือผู้มีปัญญาหยั่งรู้อบายที่จะทำให้
 สำเร็จ มีความรอบคอบระมัดระวังไม่บกพร่อง และไม่ให้เกิดห
 กระทบแกใคร ๆ อันจะเป็นเหตุก่อศัตรูเป็นอันตรายแก่ความสำเร็จ
 ของตนได้ บุคคลนั้นเข้าบริหารงาน ย่อมทำงานให้เสร็จและไม่สร้าง
 ศัตรูให้เกิดขึ้นเพราะงานนั้นด้วย นั่นคือความดีพอควรพอประมาณ เป็น
 นิสัยใน มตุตถุญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ

สัตบุรุษ ผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม คือความเป็นผู้รู้จักประมาณ
 แล้ว ย่อมยึดประโยชน์ของตนไว้ได้ ย่อมรักษาประโยชน์ของหมู่
 คณะไว้ได้ ไม่ให้เสีย และย่อมทำประโยชน์ให้เพิ่มพอกพูนก้าวหน้า
 การกระทำของสัตบุรุษ คือผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ ย่อม
 สัมพันธกัน เพราะรู้เหตุผลกริยตน รู้จักตนกริยตน รู้ประมาณกร
 ิยการกระทำของตน เมื่อดนเคยทำการงานสำเร็จ ย่อมวิตได้ว่า ทำ
 อย่างไม่รู้จักจะสำเร็จด้วยความรอบคอบเพียงใด เมื่อนจะเซคนอนกวด

คนอันเป็น วิถีความรู้ ความฉลาด ความสามารถ ความรอบคอบ
 ของเขาได้ประมาณถูก ประมาณนั้น ถ้าเป็นวัตถุเครื่องตวง เครื่อง
 ชั่ง เครื่องวัดไว้ เราก็ดวงชั่งหรือวัดได้ แต่ถาเป็นน้ำใจคนแล้ว
 เราก็ม่อมอะไรเป็นเครื่องตวงชั่งหรือวัดได้ เราต้องหยงคุณธรรมของ
 เขาว่าเป็นผู้ ซื่อตรงสุจริต ทำงานตรงไปตรงมา ทั้งต่อหน้าและลับ
 หลัง หรือต่อหน้าอย่างหนึ่ง ลับหลังอย่างหนึ่ง เมื่อรู้จักคนทวถงทงจัด
 ใจได้ตั้งแล้ว ก็จะใช้คนไม่ผิด การใช้คนผิดไปก่อความเดือดร้อน
 เสียหายให้แก่ประชาชน เขาก็ต้องโทษผู้ ใช้ด้วยว่าใช้คนไม่เป็น
 เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้รู้ประมาณ คือ รู้จักกะ รู้จักกำหนด รู้
 จักทำให้พอดีพอควรมีให้พร้อมมีให้เกิน ให้เหมาะสม จึงเป็น
 คุณธรรมของสัตว์บุรุษประการหนึ่ง ด้วยประการฉะนี้.

ความเป็นผู้รู้จักกาล

กาลนั้น ได้แก่เวลาหรือโอกาสที่จะพึงทำประโยชน์ให้เกิดชน
 ชีวิตของคนเนื่องจากด้วยกาลเวลา ชีวิตย่อมล่วงไปหมดไปตามกาล
 เวลาที่ผ่านไปพ้นไป เพราะฉะนั้น ความล่วงไปแห่งกาลเวลาจึงเท่ากับ
 ผลาญชีวิตของคน และสัตว์ให้หมดเปลืองไปด้วย ชีวิตของมนุษย์จึง
 มายำหน้าไปสู่ความตายทุกวันทุกเวลา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสอน
 บรรพชิตให้พิจารณาเนื่อง ๆ ว่า “กถมฺภูตสฺส เม รตฺตดิณฺหิ วา วิตีป-
 ตนฺตํตี ปรพฺพชิตาน อภินฺนํ ปุจฺจเวกฺขิตพฺหิ แปลความว่า บรรพชิต
 คือมนุษย์ ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคนล่วงไป ๆ บดินเราทำ

อะไรอยู่” ที่ทรงสอนให้พิจารณาดังนี้ ก็เพื่อจะให้ตรวญดูว่า วันคนที่ล่วงไปนั้น ได้ล่วงไปแต่วันคืน ไม่ได้ประโยชน์อะไรตอบแทนให้คุ้มกับวันเวลาที่ล่วงไป หรือได้ทำการใด ๆ ที่เป็นประโยชน์เป็นสาระแก่นสาร เหลืออยู่เป็นเครื่องประกันชีวิตบ้าง เมื่อทรงสอนให้บรรพชิตพิจารณาเรื่อง ๆ ดังนี้ บรรพชิตก็พิจารณาเวลาของตน ที่ล่วงไปให้รู้ว่า ไร้ประโยชน์หรือประกอบด้วยประโยชน์อย่างไร จะได้แก้ไขตัวเองให้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ สัมกับกาลเวลาของตนที่เป็นบรรพชิต บรรพชิตมีชีวิตนี้เองด้วยกาลเวลา และต้องทำประโยชน์อย่างไร คุฤหิสต์ทุกประเภท คือผู้ครองเรือนทุกชนิด ก็มีชีวิตและประโยชน์ เนื่องด้วยกาลเวลาเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจารย์ จึงทรงสอนให้รู้จักกาลเวลา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาที่พึงบำเพ็ญประโยชน์ จึงเป็นลักษณะหรือเป็นธรรมของสัตบุรุษกาลเวลานั้น ถ้าจำแนกโดยละเอียดแล้ว ก็คือว่า ทุกขณะที่วันเวลาล่วงไป ทุกคนจะต้องนึกว่า เราได้ทำประโยชน์อะไรให้เกิดขึ้นบ้าง ค่าของกาลเวลานั้น ขึ้นอยู่กับการบำเพ็ญประโยชน์ ถ้าไม่บำเพ็ญประโยชน์ เวลาก็เสียเปล่า ประโยชน์ที่เราต้องการนั้น ก็คือความรู้ ความฉลาดที่จะเป็นเครื่องนำไปประพฤติกาย วาจา ใจให้สะอาดเรียบร้อย ความบริสุทธิ์แห่งชีวิตจิตใจเป็นประโยชน์สูงสุด เพราะเป็นเหตุให้คนทำความดี ความดีนั้น ก็คือการทำเป็นประโยชน์แก่บุคคลและความสุขแก่ตนและผู้อื่น ส่วนความชั่วพองเห็นตรงกันข้าม ก็แลมนุชย์

จะทำความดีทวอง ก็เพราะเป็นผู้ฉลาดจรรู้จักตนเอง ถ้ารู้จักแต่ไม่รู้จักชวอนเป็นสิ่งตรงกันข้าม ก็ยากที่จะทำดีได้ทวอง เพราะอาจจะทำชวโดยสำคัญเห็นเป็นดักได่ ทุกคนจึงต้องใช้เวลาศึกษาเล่าเรียน การศึกษาตั้งแต่เกิดถึงตายนั้นต่างกัน ในเวลาเยาว์วัยยังเป็นเด็กก็ต้องมีครูบาอาจารย์ควบคุมสั่งสอนให้การศึกษาอันเป็นระเบียบ เล่นขนเป็นขน ๆ เมื่อผ่านการศึกษาต้องให้ผู้นควบคุมจัดระเบียบให้แล้ว เป็นผู้รจากกาลเวลา และรู้จักประโยชน์ทวกรกระทำนองด้วยกาลเวลาแล้ว ทุกคนก็ศึกษาด้วยตนเอง ศึกษาด้วยตนเองนั้น ก็คือสังเกตพิจารณาสิ่งทงหลายทงปวง ที่ตนได้ประสพเห็นว่า อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ คุณและโทษเหล่านี้ อะไรเป็นมูลเหตุ เมื่อรู้จักคุณและโทษพร้อมด้วยมูลเหตุแล้ว เมื่อเป็นผู้ต้องการส่วนที่เป็นคุณก็จะได้เว้นจากเหตุแห่งโทษเสีย ประกอบเหตุแห่งคุณ เมื่อเป็นผู้บริหารปกครองหมู่คณะก็จะสามารถปกครองแนะนำสั่งสอนเขาให้รู้จักคุณ และโทษและอบายทงจะชักนำให้เขาประพฤติตามโดยง่าย การศึกษาจึงเป็นกิจที่เบ็นประโยชน์ที่ทุกคนจำจะต้องทำ ไม่เลือกว่าเด็กหนุ่มสาวกลางคน หรือแก่แต่ชวรา มีความจำเป็นจะต้องศึกษาอยู่เสมอ เพื่อความรุควาฉลาดเพิ่มขน ความเป็นคนแก่นั้น ไม่เกินกาลที่จะเล่าเรียน ยังมีอายุสูงเท่าไร การศึกษาเล่าเรียนก็ยังจำเป็นมากขน มิฉะนั้นจะเขาหลักทวายังใหญ่ยังโง่ ยังโตยังเซอะ เพราะเด็กรุนหลังได้มการศึกษาตขนเสมอตำหรับตำราและผู้สอนมีมากขน มีโอกาสดีกว่าผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็จำ

จะต้องศึกษาตามภูมิชั้นของผู้ใหญ่ คือใช้สติปัญญากำหนดพิจารณา
 สิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อเพิ่มความระมัดระวังในกระบวนการเหตุผล อันเป็น
 ทางเจริญและทางเสื่อม ซึ่งตนมีหน้าที่ควบคุม เพื่อจะได้แก้ไขความ
 เสื่อมในปัจจุบันให้หมดไป ทางทางแห่งความเจริญให้เดินโล่งเพื่อ
 ดำเนินการไปโดยสะดวก เหตุแห่งความเจริญและความเสื่อมนั้นขึ้นอยู่กับ
 กบจิตใจของมนุษย์ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ และรู้จัก
 กาล ผู้ไม่รู้จักตัวเองว่า ตนมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติอย่างไร กาลเวลาใด
 ควรทำอะไร แล้วก็ยอมปล่อยให้ผ่านไปเปล่า พลเมืองที่โง่เขลา
 ไม่ได้รับการศึกษารูจักค่าของเวลา ก็ยอมไม่รู้จักใช้เวลาให้เป็น
 ประโยชน์ เสียประโยชน์ไปมากกว่าได้ เมื่อพลเมืองเป็นผู้ไม่รู้จักค่า
 ของเวลา ก็เกียจคร้านติดสั่นหรือทำงานแต่น้อย แต่สั่นเสียมากกว่า
 บ้านเมืองก็ไม่เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาต่อประเทศชาติ
 ที่เจริญรุ่งเรืองแล้ว จะเห็นว่าเขารูจักค่าของเวลาที่ เริ่มตั้งแต่อบรมคน
 ให้เคารพต่อเวลาที่ตนหมายกนไว้ให้เป็นคนตรงต่อเวลา เมื่อตรงเวลา
 ก็ได้ประโยชน์ตรงตามเวลาที่ตนหมาย ความเป็นผู้ตรงเวลานั้นเรา
 วัดกันด้วยเวลานาฬิกา ถ้าไม่มีอะไรเป็นเครื่องวัดเราก็มองไม่ได้ เพราะ
 ฉะนั้น จึงต้องมีนาฬิกาสำหรับวัดความเคลื่อนไหวของพระอาทิตย์เหมือนกัน
 ตรงกันทั่วไปในประเทศเดียวกัน ก็เพื่อทำงานตรงเวลากัน ถ้ามี
 งานสัมพันธ์กันจะต้องทำด้วยกนกันตรงเวลากัน เมื่อฝึกหัดให้เป็นคน
 ตรงเวลาและต่อหน้าทีแล้ว ก็ขอว่าฝึกหัดให้ใช้กาลเวลาของตนให้เป็น

ประโยชน์นั่นเอง

กาลเวลาแห่งชีวิต ในพระพุทธศาสนา ท่านแบ่งเป็น ๓ ระยะเวลา คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัยและปัจฉิมวัย ปฐมวัยเป็นวัยที่ควรเล่าเรียนศึกษาในบังคับ เพื่อวิชาความรู้เพิ่มขึ้นจนถึงเข้ามัชฌิมวัย คือเป็นผู้ใหญ่ มีกำลังกายแข็งแรง มีกำลังปัญญาพอจะรับผิดชอบช่วยตัวเอง โดยประกอบกิจการเพื่อช่วยตัวเอง ไม่ต้องให้ผู้อื่นเลี้ยงดูต่อไป ผู้ทมิฬวิชาความรู้สำหรับช่วยตัวเองเมื่อทำการงาน ย่อมมีหลักวิชาเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันมิให้ทำผิดพลาด แต่ถ้ามีความรู้สูงแล้วก็เลือกงานไม่จ้างงาน เพราะเห็นว่าไม่เหมาะสมแก่ภูมิรัฐของตน ปลดปล่อยกาลเวลาให้ล่วงไปโดยมิได้ประโยชน์อะไรตอบแทน ชีวิตของตนก็ไร้ประโยชน์ และผลาญทรัพยากรอันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ให้หมดไปโดยไม่ได้ผลตอบแทน ถ้าพลเมืองโดยมากเป็นเช่นนั้นในบ้านเมืองโต บ้านเมืองนั้นย่อมเจริญช้าหรือไม่เจริญ เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองบ้านเมืองจึงต้องสนใจในการที่จะให้พลเมืองรู้ค่าของเวลา ผู้คงอยู่มัชฌิมวัย คือเป็นผู้ใหญ่จะต้องทำทั้งประโยชน์ของตนและประโยชน์ของหมู่คณะ ด้วยแบ่งกาลเวลาเพื่อตนและเพื่อหมู่คณะ ซึ่งตนต้องอาศัยอยู่ การที่สละเวลาเพื่อคนอื่นนยังเป็นผู้ใหญ่มากเท่าใด ก็ย่อมมีมากขึ้นเท่านั้น จนเกือบจะไม่มีเวลาที่จะทำกิจการเฉพาะหน้าหรือที่ต้องรับผิดชอบอยู่ เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้รู้จักแบ่งงานให้เหมาะสมแก่กำลังของตน ถ้าเหลือมากกว่าแรงเกินไป ก็แบ่งให้ผู้อื่นทำเสียบ้างเพื่อ

ให้ตนมีเวลาพักผ่อนสงบใจและพักผ่อน เพื่อจะได้มีกำลังกายและมี
 สมองดี ทำงานทันกาลเวลาตลอดไป เมื่อปฏิบัติดังนี้ ก็ขอวราภาเวลา
 แห่งวัยของตน ถ้าไม่มีเวลาพักผ่อนให้พอกับความตรากตรำทำงาน
 หงกกลางวันกลางคืน ร่างกายจะทรุดโทรม สมองก็พินเพื่อนประสาท
 ก็เสื่อม ในที่สุดเป็นคนใช้การไม่ได้ ก็เพราะขาดความรู้ ๓ ประการ
 คือ รู้นั้น รู้อะไร รู้อะไร เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้รู้จักกาลจึง
 เนื่องด้วยความรู้จักตนและรู้จักประมาณด้วย ในมีชณิมวัย ถ้าได้นอน
 ชีวิตใช้ให้เป็นประโยชน์เฉพาะที่เป็นสิ่งสำคัญ ๆ ให้เหมาะแก่ฐานะ
 ของตน ส่วนที่ไม่สำคัญ เฉลี่ยแบ่งปันให้ผู้อื่น ใช้กาลเวลาแห่ง
 ประโยชน์สำคัญให้บริบูรณ์ทั่วถึงตามหน้าที่ของตนแล้ว ก็จะทำหน้าที่
 ได้สำเร็จลุล่วงไปทันกาลเวลา และชีวิตจะยืนยาวมีความสุขมีความ
 ชุ่มชื่นใจ ไม่เหน็ดเหนื่อยบอบช้ำจนเกินไป คนเราต้องมีเวลาพัก
 การที่จะพักผ่อน จะพักแต่ร่างกาย ส่วนจิตใจไม่ได้พัก ก็ไม่ได้ประโยชน์
 เพราะฉะนั้น ในพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาจึงทรงแสดง
 กาลเวลาเพื่อพักจิตใจไว้ ๔ คือ

กาเลน ชมฺมสุตฺตวนิ พังชฺรรมโทยกาล

กาเลน ชมฺมสากฺจฺญา สนทนาชฺรรมโทยกาล

กาเลน สมโถ สงบใจโทยกาล

กาเลน วิปฺลฺลสฺนา เห็นแจ้งตามกาล

กาลทั้ง ๔ นี้ การพักผ่อนเป็นการสงบใจตามกระแสธรรมและ

เป็นการสอบสวนตัวเองตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ว่าเราได้ปฏิบัติ
 บริบูรณ์ในธรรม คำสอนของพระองค์หรือมีข้อบกพร่องอย่างไร เเท่า
 กับได้ส่งกระจกตรวจตราจิตใจ และความประพฤติการปฏิบัติของตน
 เมื่อพิจารณาธรรม และพิจารณาตัวไปโดยพร้อมกันด้วยจิตใจสงบ
 กายอมรูกจิตวชิร และปฏิบัติหน้าที่ที่จะพึงแก้ไขตัวเองให้เจริญขึ้น
 เมื่อฟังธรรมแล้วยังไม่เข้าใจในเหตุผล ก็สันทนกันในการตรากฎฟัง
 ด้วยกัน ข้อความจำในอุเทศ คือหัวข้อ และทำความเข้าใจในเหตุผล
 ตามคำอธิบายที่เรียกว่านิเทศให้ทั่วถึง แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ
 เพื่อให้จิตใจของตนสงบ ผู้ที่จะสร้างความสำเร็จนั้นจะต้องรู้จักแบ่งใจ
 เพราะยังเป็นผู้หลักผู้ใหญ่รับผิดชอบการงานมาก เรื่องยุ่งก็เข้ามาสู่
 จิตใจมากขึ้น ถ้าให้ยุ่งเข้าไปครอบงำอยู่ จิตใจของตนก็เศร้าหมอง
 วุ่นวาย เพราะฉะนั้น ต้องแบ่งเรื่องยุ่งให้เป็นของคนอื่น ให้ตนเป็นผู้
 พิจารณาให้เห็นความจริงว่าอะไรเป็นมูลเหตุให้ยุ่ง แล้วแก้ไขปัญหานั้น
 ให้หลุดเป็นเปลว ๆ ตนก็ชื่อว่าเป็นคนไม่ยุ่ง แต่เป็นผู้แก้ไขให้หมด
 ไป ถ้าเรื่องของคนอื่นเอามาเป็นของตน ทำจิตใจของตนให้วุ่นวายไป
 ด้วย ตนก็ขาดทุน เป็นผู้พลอยยุ่งกับเขาด้วย ไม่มีความสงบ การฟัง
 ธรรม ก็เพื่อจะให้รู้ทางแห่งความสงบ แบ่งหน้าที่ ว่านั่นเป็นหน้าที่
 ของเราที่จะต้องแก้ไขความยุ่ง แต่ไม่มีหน้าที่จะไปยุ่งหรือไม่สงบกับ
 เขาด้วย ผู้ที่จะทำจิตใจได้ตั้งนั้น จำจะต้องมีสติสัมปชัญญะควบคุม
 จิตใจของตนดีทุกกาลทุกเวลา ไม่ปล่อยให้อารมณ์ร้ายเข้ามาคลุ้มคลั่ง

ให้ขุ่นหมอง เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ จิตใจก็จะสงบและเห็นความจริงว่า
 ปมยุ่งอยู่ที่ไหน แก้ไขความยุ่งให้หมดไป เพราะฉะนั้น เมื่อมีการ
 สันทนาหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นแล้ว ต้องมีเวลาสงบใจ เวลา
 สงบใจนั้นทั้งายที่สุด ก็คือ เมื่อดมยั้งนิ่งนิ่งก็เข้าไปนั่งอยู่หน้าพระ
 ดำรวมใจสวดมนต์ไหว้พระ ดมเรื่องอื่น ๆ ทั้งหมด บอกกับตัวเอง
 ว่าเราชอบสงบไม่ชอบยุ่ง ยุ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้น เราไม่ได้เป็นผู้ก่อ
 แต่เรามีหน้าที่เป็นผู้แก้ เป็นผู้ระงับ เมื่อบอกตัวเองดังนี้แล้ว ทำจิตใจ
 ให้สงบระงับ เพื่อพิจารณาให้เห็นความยุ่งว่าอะไรเป็นมูลเหตุ เมื่อ
 ทำดังนี้เสมอ ประสาทก็จะไม่เสื่อม จิตใจนั้นก็สงบระงับเป็นสัมมา
 คือทำจิตให้สงบโดยกาล ถ้าไม่สามารถจะทำได้ก็ควรจะพักผ่อนหย่อน
 ใจ นึกถึงสิ่งที่ทำให้ใจสงบระงับ เช่น นึกถึงคุณงามความดีที่ตน
 กระทำมาเป็นระยะด้วยจิตใจอันเป็นกุศล หรือนึกถึงคุณของพระพุทธ-
 เจ้า ที่ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาตลอดจนถึงตรัสรู้แล้ว บำเพ็ญพุทธกิจ
 ให้เป็นประโยชน์แก่โลก พระองค์ทำหน้าที่ของพระองค์ด้วยเมตตา
 กรุณา ด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ ด้วยปัญญาารอบรู้ในเหตุผล พระองค์
 จึงทำงานสำเร็จลุล่วงเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่โลก เมื่อถือหลักว่าต้อง
 ทำด้วยปัญญาและใจบริสุทธิ์แล้ว ทำตามพระองค์แล้วจิตใจก็สงบ
 ยุ่งกระงับ

เพียงแต่จิตใจสงบยังไม่พอ จำจะต้องทำปัญญาให้รุ่งเรืองเห็น
 ความจริงในสภาวะธรรมทั้งหลาย เพื่อดถอนความยึดถือหรือความถือตัว

อันเป็นเหตุให้ติดอยู่ในทุกข์ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการความรู้อย่างแจ่มแจ้ง
 ในเหตุผลทั้งหลาย ต้องจากจิตสงบ จึงต้องนั่งถึง อนิจจัง ทุกขัง
 อนัตตา คือ ความไม่เที่ยงแห่งร่างกายและชีวิต ไม่เที่ยงแห่งทุกสิ่ง
 ทุกอย่าง ทุกสิ่งเนื่องด้วยเวร เมื่อยังไม่ถึง เวลายังไม่พร้อมเพียง
 แม่จะมีใจเร่งรบศึกเท่าไร ก็ถึงไม่ได้ เพราะฉะนั้น ทุกคนจะต้อง
 ระวังเวลา อนึ่ง สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ย่อมเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย
 ของมัน ผู้ที่จะแก้ความเลื่อมให้หมดไปทำความเจริญให้เกิดขึ้น จำจะ
 ต้องมีปัญญาหยั่งเห็นเหตุผล เหตุแห่งความเจริญและความเลื่อมมัน
 หลีกซึ่งที่สุด ก็คือกฎธรรมดาเนื่องด้วยกรรมและวิบาก และกฎ
 ธรรมดาเนื่องด้วยสัตภาวะธรรม กรรมทั้งหลาย ย่อมอำนวยผลแก่ผู้ทำ
 สมรูปแห่งกรรมนั้น คือใครทำอย่างไรย่อมได้ผลอย่างนั้น ถ้าจะ
 แก่คนไม่แก่กรรม หรือแก่ทอนไม่แก่ทตัวเองแล้ว ยากที่จะสำเร็จได้
 เพราะฉะนั้น ทุกคนที่ทำงานสำเร็จ จำจะต้องพิจารณากรรมของตน
 และกรรมของคนอื่นที่เกี่ยวข้องของพวพกัน ว่าขัดกันในทางเจริญอย่างไร
 แล้วแก้ไขให้เป็นที่ไปในทางเจริญด้วยกัน ถ้าคนหนึ่งมุ่งทำความเจริญ
 แต่อีกหลาย ๆ คนที่ร่วมกันทำแต่ความเลื่อม ผู้ที่มุ่งความเจริญและ
 ทำแต่เหตุแห่งความเจริญ ก็ไม่สามารถจะเอาชนะได้ เพราะกำลัง
 น้อยกว่า เพราะฉะนั้น จำจะต้องหยั่งเห็นให้ทั่วถึงว่า กรรมของทุก ๆ
 คน ที่ร่วมงานร่วมการกันนั้น ของใครเป็นเหตุแห่งความเจริญบ้าง
 ของใครเป็นเหตุแห่งความเลื่อมบ้าง ความรู้จักกรรมและผลแห่งกรรม

และรู้ความที่ทุก ๆ คนมีกรรมเป็นของตนเป็นหลักสำคัญ จะประมวล
 กันเข้าเป็นกลุ่มเป็นก้อน แล้วบันดาลให้เจริญให้เสื่อม นั่นคือกฎกรรมตา
 แห่งกรรม กรรมนี้ยอมเนืองด้วยสิ่งที่มีชีวิตจิตใจทั่ว ๆ ไป ถ้าไม่
 พิจารณาให้เห็นชัดแจ้ง ทำตามใจปรารถนาไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วน
 รวม ไม่พยายามละเลิกกรรมซึ่งไม่สมควรกระทำ เพราะได้ประโยชน์
 เป็นส่วนเฉพาะ แต่ทำลายประโยชน์ส่วนรวมแล้ว แก่เท่าไรก็ไม่
 ทางหลุดพ้นไปจากความเสื่อมความยุ่ง ผู้มีปัญญาเห็นแจ้งตามความ
 เป็นจริง ดังนั้น ย่อมรู้จักแก้ไขตัวเองและแก้ไขการงานของตน หรือ
 ของหมู่ให้บรรลุดุจความเจริญกรรมตาแห่งจิตใจมนุษย์ อีกประการหนึ่ง
 ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องรู้ คือว่าเราทุกคนชอบเจริญไม่ชอบเสื่อม
 รักคนที่มีน้ำใจเที่ยงตรงยุติธรรม ผู้ใดเป็นคนเที่ยงตรงยุติธรรม ก็นับถือ
 ผู้ใดทำงานด้วยใจบริสุทธิ์ มีเมตตากรุณา ก็นับถือ เมื่อเรานับถือผู้
 อื่นที่เป็นอย่างไรแล้ว มองดูตัวเราเองว่าเราเป็นอย่างไรหรือไม่ ถ้า
 เราเป็นอย่างไร เราก็ควรแก่ความนับถือเหมือนกัน ถ้าเราไม่เป็น
 อย่างนั้น เราก็ไม่ควรแก่ความนับถือ ผู้ที่ใช้กาลเวลาสอบส่วนตัวเอง
 ให้รู้ตามความเป็นจริงในกรรม คือความกระทำของตัวเองแล้ว ย่อมรู้จัก
 แก้ไขตัวให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ไม่ให้ความเสื่อมเกิดขึ้นครอบงำได้
 การที่คนอื่นจะเตือนคนอื่นนั้นเป็นการยาก ถ้าตัวของตัวเองพิจารณาตัว
 เองให้เห็นว่า เวลานี้เรากำลังทำความเจริญหรือกำลังทำความเสื่อม
 ทั่ว ๆ กันแล้ว ไม่เฉพาะแต่หมู่ข้าราชการตำรวจ เมื่อทุกคนที่เป็นไทย

ด้วยกัน พิจารณาด้วยตัวเองว่าเวลานี้ เรากำลังทำความเสื่อมหรือกำลังทำ
 ความเจริญ แล้วเห็นความจริงว่าตน กำลังทำความเจริญ ก็จะได้เกิด
 กำลังใจพยายามทำให้เจริญยิ่งขึ้นไป แต่ถ้าเห็นว่าตนกำลังทำผิด
 ทาง คือกำลังทำความเสื่อมให้แก่หมู่คณะหรือประเทศชาติ ก็จะได้
 แก้ไขเสีย สิ่งใดที่กระทำแล้ว สิ่งนั้นไม่เป็นความลับ ย่อมปรากฏแก่
 ความรู้ของคนอื่น คือคนอื่นย่อมรู้ และกรรมนั้นย่อมสำแดงผลของมัน
 เพียงตรงยุติธรรม เหมาะแก่รูปของกรรมทุกประการ ไม่ว่าจะคนชั้นไหน
 จะกระทำ เมื่อเป็นเช่นนั้น ทุกคนจึงควรจะใช้เวลาของตนประกอบแต่
 กรรมดีทุกกาลสมัย เมื่อประกอบกรรมดีที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน
 และผู้อื่น แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นแล้ว ชีวิตของตน
 ก็เป็นประโยชน์เป็นที่ต้องการปรารถนาของประเทศชาติ ผู้ปกครอง
 บ้านเมืองจำจะต้องทำตนให้เป็นเยี่ยงอย่างในการใช้กาลและเวลาให้
 เป็นประโยชน์ ผู้ใหญ่ใดต้องการให้ผู้น้อยดงอยู่ในศีลธรรม เคารพ
 พระธรรมของพระพุทธศาสนา ผู้ใหญ่นักต้องหันเขาหาศีลธรรม คือ
 ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าให้ผู้น้อยเห็น เช่นการให้
 ผู้น้อยสนใจฟังธรรม เพื่อรู้หลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อัน
 เป็นแสงสว่างส่องทางดำเนินเพื่อความสุกความเจริญแก่โลก เมื่อผู้
 ใหญ่ทำนำขึ้น ผู้น้อยทำตามผู้ใหญ่มากันเจริญด้วยศีลธรรม ด้วย
 ความรู้ความฉลาดในธรรมทั่วกันไป เพราะฉะนั้น ผู้ใหญ่ที่ดง
 ประกอบกาลทั้ง ๔ คือ ฟังธรรมตามกาล สันทนาธรรมตามกาล คือรู้จัก

จูงคนให้สนใจในธรรม เพื่อประพาศธรรมให้เป็นธรรมจารีบุคคลสงบ
 ใจตามกาล คือดำรงมจิใจให้สงบ เพื่อปราบปรามกิเลสอย่างกลางที่
 กลุ่มมรุมให้น้อยเบาบางลงไป ทำจิตให้แจ่มใสเข้มข้น เป็นความสุข
 ละเอียดและแผ่ใสเห็นแจ้งตามกาล คือทำปัญญาให้รู้ขีดธรรมตาของ
 สังขาร คือสิ่งหม่เหตุปัจจัยปรุงแต่งใหม่ให้เป็นชน ย่อมเป็นไปตาม
 เหตุปัจจัย ใครฝันไม่ได้ ถ้าสิ่งทีเกิดชนเป็นผลของกรรม คือการ
 กระทำของคน ก็มีทางจะแก้ไขได้ ด้วยการทำความดี แก่กรรมชั่วให้
 หหมดไป เมื่อประกอบกาลทั้ง ๔ คือ กาลเลน ฌมมสุสวนิ พังกรรม
 โดยกาล กาลเลน ฌมมตาทจจนา สันทนาธรรมโดยกาล กาลเลน สมโถ
 สงบใจโดยกาล คือกาลทีควรสงบ กาลเลน วิปัสสนา เห็นแจ้งตาม
 กาล คือทำวิปัสสนาปัญญาทีเห็นแจ้งในความจริง เนื่องด้วยความ
 เจริญและความเลื่อมแห่งสังขาร และจิตใจของมนุษย์ตามกาลดังกล่าว
 แล้ว เมื่อเห็นทางเจริญและทางเลื่อมทั้งส่วนคุณธรรมความประพฤติ
 ทงส่วนกรรงานทีพึงทำเพื่อความเจริญแก่บ้านเมือง กาลเวลาที่ล่วงไป
 ด้วยได้ความรู้ความฉลาดเกิดขึ้นด้วยได้ประโยชน์ คือสร้างความเคารพ
 นับถือให้เกิดชนด้วยทำความเกอกลแก่เขา และทำทรัพย์สินมบัติให้
 เกิดชนในทางทีชอบธรรม เพื่อได้มาเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัว และแบ่ง
 เหลือส่วนไปเลี้ยงประเทศชาติกันทุก ๆ คนดังนี้ ย่อมชื่อว่า รู้จักกาล
 เวลาทีจะพึงบำเพ็ญประโยชน์ บัณฑิตในพระพุทธศาสนาสอนให้รู้ค่า
 ของเวลาทีจะพึงประกอบกรรงานว่า “กาลานुरुูปว ฐุริ นิยุญเช บุคคล

พึ่งประกอบพระให้เหมาะแก่กาลเวลาทีเดียว” ทรงนึกเพื่อให้กาลเวลา
 ล่วงไปไม่เปล่าจากประโยชน์ดังกล่าวแล้ว ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา
 ที่จะพึ่งทำประโยชน์ แล้วทำประโยชน์ให้เกิดชนสมแก่กาลเวลา
 ที่ล่วงไป เป็นลักษณะและคุณธรรมของสัตว์บุรุษในพระพุทธศาสนา
 เป็นเครื่องช่วยให้ผู้รู้จักกาลเวลานั้น ทำชีวิตของตนให้เป็นประโยชน์คือ
 เป็นประโยชน์แก่ตนแก่หมู่คณะและประเทศชาติ ก็ยังเป็นเครื่องแสดง
 ความสามารถในการใช้กาลเวลาเป็นอย่างดี ถ้าพลเมืองของประเทศทุก
 คนรู้จักของเวลา และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ทั่วถึงกันแล้ว ตนเอง
 ก็จะมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยสุขสมบัติ และเป็นกำลังของชาติบ้านเมืองที่จะ
 บำรุงทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น ท่านผู้หลักผู้ใหญ่
 หงหลาย จึงควรอบรมสั่งสอนคนในปกครองของตน ตั้งแต่เด็กเกิดใหม่
 ให้พอรู้เดียงสา ผูกพันให้รู้ค่าของเวลา ปฏิบัติกิจประจำวัน เช่น กิน
 นอน เล่าเรียนศึกษา ทำงานเป็นระเบียบเนื่องด้วยเวลา คือตรงเวลา
 ทั่วถึงกัน เพื่อให้ทุกคนปฏิบัติกรเป็นระเบียบเรียบร้อยเนื่องด้วยกาล
 เวลา ทำชีวิตและเวลาของชีวิตให้เป็นประโยชน์ แก่ตนและหมู่คณะ
 ประเทศชาติทั่วถึงกัน ตามโอวาทคำสอนของพระบรมศาสดาจารย์
 ดังแสดงมาดังนี้.

ส่วนในปัจฉิมวัย คือ วัยแก่เฒ่า สังขารร่างกายเสื่อมโทรม
 กำลังกายเสื่อมถอย ความจำเสื่อม สติปัญญาเซื่องช้า เพราะได้
 ทำงานเหน็ดเหนื่อยตรากตรำมามาก ในการบำเพ็ญประโยชน์ตน

ประโยชน์หมื่นคณะพอควรแล้วก็สมควรพักผ่อนหาความสงบ ทำจิตใจให้ผ่องใสแสงบุญกุศลให้มากขึ้น ประกอบกาลทั้ง ๔ มีพึงระดมตามกาลเป็นต้นให้มากขึ้น เพื่อได้อานิสงส์แห่งการพึงระดมมากขึ้น เป็นการสะสมเสบียง คือ บุญกุศลให้เพิ่มพูน ด้วยการรักษาศีล อบรมจิตใจให้ผ่องใส อบรมปัญญาให้เฉียบแหลม ประหารกิเลสเครื่องเศร้าหมองให้เบาบางหมดสิ้นไป แม้จะตายก็ยอมตายดี คือ มัตติไม่หลงตาย เป็นที่ต้องการในพระพุทธศาสนา.

กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา มีคุณานิสงส์ดังพรรณามา ท่านจึงจัดว่า เป็นธรรมของสัตว์บุรุษประการหนึ่ง ด้วยประการฉะนี้.

ความเป็นผู้รู้จักขมขม

คนที่อยู่ในโลก ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่น และคนในโลกนี้ย่อมต่างกันโดยสมบัติและบัญญัติ โดยสมบัตินั้น คือ ความรับผิดชอบ รู้ทวงกันว่า ผู้เป็นใคร บัญญัตินั้น คือ การแต่งตั้งให้บุคคลใดมีตำแหน่งหน้าที่อย่างไร และให้มีความอย่างไร ก็เป็นไปตามบัญญัติ อย่างนั้น สมบัติของบุคคลเนื่องด้วยชาติกำเนิดก็มี เช่น เกิดในตระกูลกษัตริย์ก็ได้รับสมบัติว่าเป็นเจ้า เกิดในตระกูลพราหมณ์ก็ได้รับสมบัติว่าเป็นพราหมณ์ เกิดในตระกูลคหบดีคือพ่อเจ้าเรือน ก็ได้รับสมบัติว่าเป็นคหบดี และเกิดเป็นชนชาติไหน ก็ได้รับสมบัติว่าเป็นคนชาตินั้น เป็นเช่นนั้นสืบเชื้อชาติกันมา สมบัติเนื่องด้วยความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง

กนกมัม เช่น เป็นมารดาบิดากับบุตรเป็นต้น สัมมัตติเนื่องด้วยหน้าที่
 กัม เช่น เป็นข้าราชการ เป็นตำรวจ เป็นทหาร เป็นชาวนา เป็น
 พ่อค้า เป็นกรรมกร เป็นต้น สัมมัตติเป็นสิ่งที่มิประจำโลก ไม่มี
 ใครจะเลิกได้ แม้แต่มีบทบัญญัติว่ามนุษย์เท่ากัน ที่เรียกว่า มีความ
 เสมอภาคในร่างกายชีวิต ทรัพย์สินสมบัติ ในการพูด ในการทำงาน
 ในการคิดอ่าน เป็นต้น แต่ถึงกระนั้น ความไม่เสมอกันตามกฎหมายของ
 กรรมกัมย่อมมี เช่น เป็นคนเหมือนกัน แต่ต่างกันเพราะความรู้ความ
 ฉลาด การทำดีทำชั่ว และความสามารถยิ่งหรือหย่อนกว่ากัน สัมมัตติ
 บัญญัติจึงเนื่องด้วยเหตุต่าง ๆ นอกจากนั้นแล้ว สัมมัตติยังเนื่องด้วย
 ความประพฤติปฏิบัติ เช่น บุคคลผู้ทรงเพศเป็นนักบวช ประพฤติ
 ปฏิบัติกำจัดชัฏเกลากิเลส มีธรรมและวินัยเป็นเครื่องคุ้มครองรักษา
 ปกครองกันเป็นหมู่เป็นคณะเป็นระเบียบอันเดียวกัน ก็ได้รับสัมมัตติว่า
 เป็นสมณะ เป็นบรรพชิต ผู้ได้รับสัมมัตติอย่างไร เคารพต่อสัมมัตติของตน
 เองเต็มที่ คือ ปฏิบัติให้สมบุรณ์ตามสัมมัตตินั้น ๆ เช่น เป็นกษัตริย์
 กัมคุณธรรมของกษัตริย์ มีหิริโอตตปัสสะ ความอายบาป กลัวบาป
 และมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา บริบูรณ์ในคุณธรรมเหล่านี้
 หิริโอตตปัสสะเป็นทิวธรรม คือธรรมที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทวดาชาติดิยราช
 ตระกูล ได้รับยกย่องว่า เป็นสัมมัตติเทวะ คือเทวดาโดยสัมมัตติก์เพราะ
 เป็นผู้มืหิริโอตตปัสสะสูงเหนือคนธรรมดาทั่วไป รู้จักละอายใจ นี้ถึง
 ความเป็นผู้มีชาติกำเนิดอันสูง จึงไม่อาจทำบาป กระทำแต่กรรมที่

บริสุทธิ์ คือ ทำอะไรประกอบด้วยเมตตากรุณา ในหมู่มนุษย์ที่อยู่ใน
 ปกครอง มีอุเบกขา คือ ตั้งอยู่ในยุติธรรม เมื่อปฏิบัติดังนี้แล้ว
 ก็ชื่อว่า ใช้สัมมัตติที่ตนได้รับตามกำเนิดให้เป็นไปโดยชอบ ควรแก่การ
 เคารพนับถือของประชาชนพลเมือง พราหมณ์ตามศัพท์แปลว่า วงศ์
 พรหม พรหมเป็นศัพท์ หมายถึงมคณธรรม คือ เมตตาเป็นต้น
 ประจำใจพราหมณ์ เขาถือตัวว่า เขาเป็นหน่อเนื้อเชื้อสายของพรหม
 จึงมีความถือตัวว่าเป็นวรรณะสูง หน้าที่ของพราหมณ์ในสมัยนั้นก็คือ
 สอนพระเวท และศาสตร์ต่าง ๆ ถ้าจะเทียบกับสมัยนี้ ก็เท่ากับพระ
 หรือครูผู้สอนวิชาความรู้ ไม่ประกอบการทำมาหากินอย่างอื่น เช่น
 ทำไร่นาเหมือนคนอื่น มีอาชีพเป็นครูสอนวิชาการ พราหมณ์นั้น
 ไม่ยอมผสมพันธ์ุกับคนต่างวรรณะ ก็เพื่อกษัตริย์ความสืบสายอันบริสุทธิ์
 ของเขา เพราะเคารพสัมมัตติของตนเอง แต่ไม่ดูหมิ่นคนอื่น และไม่
 หวงวิชา กลับมีเมตตากรุณาสอนผู้อื่นให้รู้ให้ฉลาดในหลักธรรม
 สำหรับประพฤติปฏิบัติ เพื่อดำรงตนในทางที่ชอบ ก็ยอมเป็นครู
 บາอาจารย์ที่สมควรแก่การสักการบูชา ในประเทศไทยไม่มีพราหมณ์
 มีแต่พระ พระก็ต้องประพฤติดตนตามสัมมัตติที่ได้รับรองว่าเป็นพระ
 ปฏิบัติเคร่งครัดในพระวินัย และมีใจประกอบด้วยธรรม คือ เมตตา
 กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย จึงจะสมเป็นสมณะ คือ ผู้
 สงบ และบรรพชิต คือ ผู้เว้นกรรมที่เศร้าหมอง ภิกษุคือผู้เห็นภัย
 คือความเกิด แก่ เจ็บ ตายในสังสารวัฏฏ์ และเห็นภัยแห่งกิเลสอัน

ทำจิตใจให้เศร้าหมอง ก่อให้เกิดทุกข์ เมื่อได้รับสัมมัตติว่าเป็นบรรพชิต
 สัมณะและภิกษุแล้ว เคารพในสัมมัตติของตน ก็ย่อมทำตนให้เป็น
 ประโยชน์ควรแก่การเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ในหมู่ชนที่ทำการ
 การ ได้รับยกย่องหรือสัมมัตติว่าเป็นทหาร เป็นพลเรือน เป็นตำรวจ
 ย่อมต้องมีคุณธรรม และมีหน้าที่ประจำตน เมื่อได้รับสัมมัตติอย่างไร
 ประพฤติตนให้เหมาะสมกับสัมมัตติอย่างนั้น สัมมัตตินั้นย่อมบังเกิดผล
 เป็นความเจริญแก่ตน และเป็นความสงบสุขแก่หมู่คณะประเทศชาติ
 ชนทั้งหลายที่ได้รับสัมมัตติต่าง ๆ กัน เหล่านี้ย่อมมีชนบรรพชิตนิยม
 ประเพณีประจำสัมมัตติของตน ในชุมนุมเดียวกันบุคคลเมื่อเข้าไปใน
 ชุมนุมใด รู้จักชนบรรพชิตนิยมประเพณี และกิจวิญญูจาจาอรรถาซึ่งจะ
 พึงแสดงต่อชุมนุมชนนั้น เช่น เข้าในชุมนุมของภิกษุตรีภิกษุ ๘๒๐ หรือ
 ยืนในที่เหมาะสมแก่ฐานะของตน ตลอดจนถึงภิกษุมารยาทที่จะพึง
 ประพฤติปฏิบัติในท่ามกลางของชาติดิยราชวงศ์นั้น ควรจะมีสัมมาคารวะ
 อย่างไร ควรจะลุกเดิน จะก้าวจะเขื่องกราบอย่างไร จึงจะเป็นระเบียบ
 เรียบร้อยงดงาม ไม่เคอะเขิน ก็ต้องรู้ เมื่อรู้จักชุมนุมว่า นี่เป็นชุมนุม
 นั้น ควรจะประพฤติกิริยาวิญญูอย่างไร ทำให้เหมาะสมกับชุมนุม
 ย่อมได้รับความยกย่องสรรเสริญ ไม่เป็นที่ดุดัน และทำให้เกิด
 ความสนิทสนม ความฝักฝืนตนให้เหมาะสมที่จะเข้าสมาคมหรือสังคม
 ได้ทุกชั้น ย่อมเป็นคุณธรรมของสัตบุรุษ ที่ทำตนให้เข้าไหนเข้าได้
 ผู้ที่ไม่รู้จักต่ำที่สูง ไม่ฝึกหัดภิกษุมารยาทให้เรียบร้อย เป็นคน

เคอะเขินซุ่มซำม ก็ยอมเป็นท้าวหนัดเดียนของชนทั้งหลาย ไม่เฉพาะแต่ในชาติไทย แม้ในต่างชาติต่างภาษา บุคคลในชาตินั้น ๆ ก็มีสังคมสูง กลาง ต่ำ เป็นชั้น ๆ ไม่สม่ำเสมอ และมีความนิยมประเพณีที่จะพึงประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า วัฒนธรรมและอารยธรรมต่าง ๆ กัน ผู้ใดศึกษาให้รอบรู้เข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และอารยธรรมของเขา ก็ยอมเป็นผู้กล้าหาญในที่ประชุม สามารถพูดจาและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับชุมชนนั้น ด้วยความองอาจกล้าหาญ เป็นที่ยกย่องสรรเสริญของประชุมชน ความเป็นผู้รักชุมชนของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญ

บุคคลซึ่งประชุมชนเห็นชอบพร้อมกันสมัครใจ คือ แต่งตั้งให้ทำหน้าที่อย่างไร แม้ผู้ได้รับหน้าที่นั้นจะเป็นผู้มียุวัยน้อย และดำรงตำแหน่งสูง เพราะได้รับความเชื่อถือว่ามีความรู้สูง มีคุณธรรมสูง มีความสามารถสูง สามารถปกครองบังคับบัญชาคนและบริหารงานให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ทุกคนจะต้องเคารพ และแสดงความยำเกรง ไม่แสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยาม ความรู้จักเคารพต่อบุคคลในที่ชุมนุมชนให้เหมาะสมแก่ฐานะของผู้ที่ตนได้ยกย่อง ก็เป็นการยกย่องตัวเองด้วย อย่างในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ในเวลาปฏิบัติหน้าที่ย่อมมีประธานเป็นผู้นำ ประธานนั้นผู้แทนทุกคนได้ลงมติเลือกกันยกย่องขึ้น เมื่อตนยกย่องท่านให้เป็นประธาน ตนก็ต้องเคารพต่อคำสั่ง คำเตือน คำแนะนำของท่าน ถ้าตลกดูหมิ่นท่านก็อดตลกดูหมิ่น

ตนเอง เพราะตนเป็นผู้ยกย่องท่านไว้ เพราะฉะนั้น การที่แสดงความ
 เคารพประธาน เช่น ในเวลาที่ประธานลุกขึ้น ก็ลุกขึ้นแสดงความ
 เคารพนับ เป็นสัจจริตธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ซึ่งแสดงให้เห็น
 ว่า เป็นผู้มั่งใจสูง ความรู้สึก นอกจากสภาพผู้แทนแล้ว สภาพหรือที่
 ประชุมไหน ๆ ก็ตาม ก็ควรเคารพผู้ใหญ่ที่ทุกคนได้ยกย่องสมมติ
 ไว้ หรือท่านผู้เห็นอนตนยกย่องแต่งตั้งไว้ การเคารพนับถือปฏิบัติ
 ตามคำสั่ง คำสอน คำแนะนำที่ถูกต้องตามหลักธรรมวินัย หรือตาม
 ระเบียบแบบแผน ตามกฎหมายเมื่อเคารพต่อบุคคล เคารพต่อธรรม
 และเคารพต่อระเบียบแบบแผนทั่วกัน เช่น ในที่ประชุมนั้น ทุกคน
 แสดงกิจกรรมเรียบร้อยเรียบร้อยต่อหน้าผู้เป็นประธานของตน เมื่อมี
 ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบก็เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จึงมี
 พระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า

เนตา สภา ยตถ น สนฺติ สนฺโต

ในที่ชุมนุมใด ไม่มีสัตบุรุษคือผู้สงบเรียบร้อย ที่ชุมนุมนั้น
 ไม่ใช่สภา

สนฺโต น เต เยน วทฺตฺติ ฌมฺมิ

ชนเหล่าใด ไม่พูดเป็นธรรม ชนเหล่านั้นไม่ใช่สัตบุรุษ
 ที่ว่าพูดเป็นธรรมนั้น คือ พูดมีเหตุผล รับรองสมมติหรือบัญญัติ
 ที่ท่านแต่งตั้งไว้ หรือตนพร้อมเพรียงกันแต่งตั้งไว้ ไม่ถือเอาเรื่อง
 ส่วนบุคคลมาปนกับส่วนรวม เมื่อทุกคนรู้ทั่วถึงสมมติบัญญัติตั้งนั้นแล้ว

ความสงบเรียบร้อยก็มี ผู้สงบหนักคือผู้ตระหนักรู้ความเห็นแก่ตัว ความซัดใจ
 และความหลงใหล ไม่พิจารณาโดยรอบคอบ และทำอะไรด้วยปัญญา
 ไม่ทำด้วยกิเลส ทำอะไรด้วยใจเป็นกุศล คือ มุ่งความสำเร็จ ความ
 สงบเรียบร้อยเป็นสำคัญ ผู้ที่รู้จักชุมชนของตน และประพฤตินให้
 เหมาะสมแก่ฐานะของตน และที่ชุมชนย่อมเป็นแบบอย่างที่ดี และ
 เป็นที่ยกย่องสรรเสริญ การที่แสดงกิริยาวาจานไม่เหมาะสม ไร
 สัมมาคารวะต่อที่ชุมชนนั้น เป็นเครื่องประจานตัวเองว่า ไรสมบัติ
 ของอารยชนหรือไม่มีสัจจริยธรรม เพราะฉะนั้น ทุกคนจำต้องศึกษา
 ให้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีนิยมวัฒนธรรมและอารยธรรมของชุมชน
 นั้น ๆ ของชาตินั้น ๆ ที่ตนจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นด้วย
 เพื่อไม่ให้เขาตำหนิติเตียนว่า ตนและชาติของตนหย่อนคุณธรรม
 ในด้านสังคม คือชาติวัฒนธรรมและอารยธรรม เพราะฉะนั้น ชนทุก
 ชาติที่จะเลือกคนไปเป็นทูต ประจำในต่างประเทศเป็นการถาวร หรือ
 เป็นการชั่วคราว เขาจึงต้องเลือกบุคคลที่มีรูปร่างสง่างาม มีกิริยา
 มารยาทเรียบร้อย มีธรรมาศยานุมนวลอันโยน มีไหวพริบดี มีปัญญา
 เฉียบแหลม รู้หลักวิชา และรู้จักตัวเองและบ้านเมืองประเทศชาติ
 ของตนดี เมื่อได้บุคคลผู้ดีพร้อมด้วยคุณสมบัติดังนี้ ให้เป็นผู้แทน
 ประเทศของตน ย่อมสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ดี ทำตนให้เป็น
 สว่างวาศี ไม่เป็นเหตุถูกดุด่าของชนต่างชาติ ผู้ดีพร้อมด้วยสัจจริย-
 ธรรมข้อ ๖ คือ ปริศณญาณ ความเป็นปริศณญาณ ผู้รู้จักบริษัทหรือ

ชุมนุมชน จะไปเข้าชุมนุมชนใด ย่อมอาจหาญในชุมนุมชนนั้น
ประพฤตินั้นเหมาะสมเป็นสง่าวาศีแก่ตน และแก่ประเทศชาติของตน
นั้นแสดงให้เห็นความสำคัญของวิริยอุตสาหะ ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน
ว่าเป็นสาระสำคัญทั้งในทางโลกและทางธรรม

ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

นอกจากเกี่ยวข้องกับชุมนุมชนแล้ว ชนทั้งหลายย่อมเกี่ยวข้องกับ
กับบุคคลแต่ละคน ผู้ที่จะคบคนอื่นเป็นมิตรเป็นสหาย ก็จำเป็นต้อง
เลือกคบผู้เป็นกัลยาณมิตร ไม่คบปาลมิตร อันจะนำตนให้เดินทาง
ผิดประสับความทุกข์ยากเดือดร้อนเสียหาย การรู้จักบุคคล ให้รู้ว่า ผู้
นั้นเป็นคนดีหรือเป็นคนชั่ว คนดี มีอริยาบถข้อตรงสุจริต มีจิตเป็น
กุศล เป็นคนเที่ยงตรงยุติธรรมคบได้ และถ้ามอบหมายงานการใด ๆ
ให้เป็นผู้กระทำแทน หรือเป็นตัวแทน ก็ไว้วางใจได้ ไม่ทำผิดพลาด
ให้ยุ่งยากเสียหายแก่ตน คนชั่ว ย่อมมีลักษณะตรงข้ามกับคนดีที่ไม่
ควรคบ ไม่ควรมอบความไว้วางใจให้ บุคคลในโลกย่อมมีคู่ คือมี
คนดีคนชั่ว เป็นสัตบุรุษ เป็นอสัตบุรุษ เป็นพาล เป็นบัณฑิต เป็น
คนคดโกง เป็นคนซื่อตรง เป็นคนขยันหมั่นเพียร เป็นคนเกียจคร้าน
เป็นคนประจบสอพลอ เป็นคนพูดมีเหตุมีผล พูดเป็นหลักฐาน เมื่อรู
จักถึงแก่ลักษณะคนและจับได้ว่า ผู้นั้นเป็นบุคคลเช่นใดมีความรู้ความ
สามารถอย่างไรแล้ว ย่อมใช้บุคคลเหมาะแก่การงานและไม่นำความ

เดือร่อนเสียหามาให้แก่นคน ไม่ทำความเสื่อมเสียแก่กิจการใน
 หน้าที่ การที่ใช้คนโดยไม่ได้อ่านให้รู้อุปนิสัยใจคอเสียก่อนนั้น ย่อมนำ
 ให้สั่งการผิดหรือปฏิบัติการผิดได้ เพราะฉะนั้นในหลักกรรมของท่าน
 ผู้ใหญ่ จะใช้คนจึงต้องคำนึงถึงกฎกรรมว่า คนในโลกนั้น ย่อมมี
 ทั้งคนซื่อตรงและคนคดโกง มีทั้งคนพูดปดและพูดจริง การที่จะเชื่อ
 ใครนั้นจำจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ อ่านอุปนิสัยจิตใจ ทั้งต่อหน้า
 และลับหลัง เมื่อจับได้ว่ามีอชยาศัยบริสุทธิ์ มีความซื่อตรงสุจริต
 เทียงตรงยุติธรรม จึงควรมอบหมายความไว้วางใจให้ ผู้ที่มีความ
 ขยันหมั่นเพียรกล้าหาญ แต่มักเป็นคนฉุนเฉียวก็ควรจะใช้ในกิจการ
 ที่ฝ่าอันตราย แต่ไม่เกี่ยวกับคนมาก ผู้ที่มีอชยาศัยรอบคอบระมัดระวัง
 ดีทำอะไรไม่ค่อยผิด ก็ควรมอบให้ทำงานที่มีความรับผิดชอบมาก
 ต่อประชุมชน มิฉะนั้นถ้าทำผิดไปแล้วจะเกิดความเดือร่อนเสียหยา
 แก่นคนมาก หรือแก่ชนทั้งชาติ การเลือกคนให้เหมาะแก่การงาน ย่อม
 เป็นเครื่องประกาศท่านผู้เลือกเองว่าเป็นบุคคลปโรปรปัญญา รู้จักบุคคลยัง
 หย่อน และใช้คนไม่ผิด งานย่อมสำเร็จลุล่วงไป ผลคือความเจริญ
 เกิดขึ้นสัมความมุ่งหมาย คนอ่านหนังสือรู้อเรื่อง เพราะตัวหนังสือบอก
 ความอยู่ ส่วนการอ่านหน้าคนหรืออ่านจิตใจคนนั้น ถ้าคบกันใหม่ ๆ
 ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกันสม่ำเสมอแล้ว ก็ยากที่จะจับได้ว่า ผู้นั้นมีอุปนิสัยนำ
 ใจเป็นอย่างไร บางคนแสดงอาการเรียบร้อยภายนอก แต่ในใจนั้นรกรุง
 รังเต็มที ปกปิดซ่อนเร้นความชั่วของตัวเอง คาดไปด้วยความสงบราบรื่น

แต่ภายนอก บางคนพูดเพราะแต่ใจคอโหดร้าย อย่างที่เรียกว่าปาก
ปราศรัยใจเขียดคอกกัม เมื่อบ้าง ๆ กัน ดึงแล้ว ก็จะต้องดึงกัน
นาน ๆ ดูการกระทำ ดูความประพฤติกว่กับผู้น้อย เกยกับผู้เสมอ
กัน เกยกับผู้ใหญ่ ความเป็นไปในครอบครัวเป็นอย่างไร เมื่อจับ
ไต่คว้า เป็นผู้มีศีลมีธรรมเป็นสัตบุรุษ มีเมตตากรุณาหรือเป็นตรง
กันข้ามก็จะใช้คนไม่ผิด มีพระพุทธรักษาติดสอนไว้ สำหรับพิจารณา
เพื่อให้หยั่งทราบว่ ผู้ใดเป็นคนเช่นไร พระพุทธรักษาติดนั้นว่า

สิวาสน สิว่ เวทิตพุห์

ศีลคือปกติ กาย วาจา และอริยาศีลของคนพึงรู้ได้ด้วยการอยู่
ร่วมกัน เช่นอยู่ร่วมบ้านร่วมเรือนกันนาน ๆ หรืออยู่ร่วมสำนักกับ
ใช้ราชการเสมอกว่ทุกวัน หรือมาเป็นศิษย์ อยู่ในสำนักที่เรียกว่า ลูก
ศิษย์ อบรมสั่งสอนอยู่ ก็ย่อมจะรู้ปกติอริยาศีลและความประพฤติ
ว่าเป็นคนอย่างไร

สากจนาย ปญญา เวทิตพุหา

ปัญญา ความรู้ความฉลาด พึงรู้ได้ด้วยการสนทนากัน

สิวาหารน โสเจยย์ เวทิตพุห์

ความสะอาด พึงรู้ได้ด้วยการงานที่เขากระทำ ผู้ใดทำการงาน
สะอาดเรียบร้อยเป็นระเบียบ ไม่สกปรกเลอะเทอะ และไม่หมักหมม
คั่งค้างอาภูด ก็ย่อมสอนสั่งผู้นั้นว่า เป็นคนมีจิตใจประกอบด้วยระเบียบ
รักษาเวลา รักษาของงาน ทำอะไรสำเร็จเรียบร้อยไป งานที่ควรทำ

ก่อนต้องรีบทำก่อน งานที่ไม่เร่งรีบทำทีหลัง.

การอ่านคนนอกจากอ่านตามพระพุทธรูปภาษิตนแล้ว ถ้ารู้จักสังเกต
พิจารณา ก็สามารถรู้ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อดองการจะรู้จักบุคคลว่ายิ่ง
หรือหย่อนอย่างไร จึงต้องใช้การสังเกต หรือพิจารณาโดยละเอียด
ดูความประพฤติทางกาย วาจา และใจที่แสดงออกมาให้ปรากฏ แม้
จะปกปิดซ่อนเร้นไม่ให้ใครรู้ แต่สิ่งที่เขานึกคิดแห่งอหิชาศัยแล้ว เมื่อ
เผลอย่อมแสดงออกมาให้เห็นได้ ผู้ที่เป็นบุคคลวิญญู รู้จักบุคคล ย่อม
สามารถใช้บุคคลให้เหมาะแก่การงาน และไม่หลงเชื่อคน แล้วก่อน
ความเดือดร้อนเสียหายให้เกิดขึ้น บุคคลผู้มึนหนาที่ปกครองบังคับบัญชา
คนมาก หรือต้องเกี่ยวข้องกับคนมาก ก็จำเป็นต้องรู้ว่า คนทั้งหลาย
เหล่านั้น ย่อมได้รับการศึกษามาต่างกัน มีการอบรมศีลธรรมวินัย-
ธรรม และอารยธรรมต่าง ๆ กัน และจำจะต้องรู้จักสังเกตพิจารณา
อุปนิสัย น้าใจ ความประพฤติและภูมิธรรมของเขา ผู้ใดได้รับการ
ศึกษาดี อบรมดีมีอหิชาศัยซื่อตรงสุจริต ทำอะไรทำจริงมีความเที่ยง
ตรง ก็ควรมอบความไว้วางใจให้ ผู้ที่ยังไม่เขาตงขนนน ก็ควร
จะอบรมสั่งสอนยกย่องคนที่ดีให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อนำกันไป
ทางดี เมื่อเราได้อบรมคนที่อยู่ในปกครองให้เจริญด้วยคุณธรรม
มีจิตใจสม่ำเสมอแล้ว เราจะได้คนที่ไว้นใจเชื่อใจได้มาช่วยกัน
ทำงาน อันเกี่ยวข้องกับประชาชนพลเมือง เหตุการณ์ยุ่งยากที่เกิด
ขึ้น เพราะคนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็จะไม่ลดน้อยลงไป การอบรมสั่ง

สอนกัน ด้วยการว่ากล่าวตักเตือน ชัด ชัด ชัด ชัด
 ให้เห็น จึงเป็นลักษณะของการปกครอง ถ้ามีการปกครอง แต่ไม่
 มีการว่ากล่าวตักเตือนแนะนำสั่งสอน ไม่มีการยกย่องคนทำความดี
 ให้ปรากฏเด่น เป็นเยี่ยงอย่าง ไม่มีการลงโทษผู้กระทำความชั่ว
 ประพฤติเลวร้ายละเมิดข้อบังคับ ทำให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่หมู่คณะ
 ให้เขตหลายเป็นเยี่ยงอย่าง ผู้ทำผิดก็ไม่ยำเกรง และเป็นตัวอย่าง
 ให้คนใจทรามทำตาม ๆ กันไป ผู้ทำดีถูกเฉยเมยไม่ได้รับความ
 ยกย่องเชิดชู ก็ไม่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น และผู้ทำดีนั้น ก็จะไม่รู้สึก
 จิตขัด ไม่เกิดสร้อย และอดสำหะในการทำความดี ๆ ขึ้นไป เพราะ
 ฉะนั้น ในหลักการปกครองจึงต้องมีบุคคล คือยกย่องคนดี ตั้งแต่ชม
 เชยให้บำเหน็จรางวัล ให้ยศศักดิ์ ให้ตำแหน่ง ให้ตรา นิคณะ คือ
 ลงโทษคนที่ทำความชั่ว ก่อความเสื่อมให้เกิดชนแก่มุม เพื่อเป็นตัวอย่าง
 แก่คนทั้งหลาย จะไม่กล้าประพฤติตาม เมื่อผู้ปกครองได้ทำ
 หน้าที่ดั่งนทวงกนแล้ว ความสงบเรียบร้อยในปกครองก็มี คนที่อยู่
 ในปกครอง ก็จะมี ความประพฤติดี มีความสามารถดี ทำความไว้
 เนื้อเชื่อใจให้เกิดชน แก่ท่านผู้ปกครองบังคับบัญชา และแก่คน
 ทั้งหลาย นั่นคือรวมเงาของผู้ปกครองที่คุ้มครองป้องกันภัยอันตรายให้ ผู้
 ปกครองจึงเป็นผู้มีภาระหนักในการที่จะต้องให้การอบรมสั่งสอนกัน ใน
 การสังเกตพิจารณา เพื่อรู้จักคน ว่าใครมีนิสัยใจคออย่างไร ควรไว้
 วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสมแก่ตนอย่างไร บุคคลปโรปรณฤดา

ความเป็นผู้รู้จักบุคคลยิ่งและหย่อน เป็นสาระสำคัญในการใช้คนให้
 เหมาะแก่่งาน และการปกครองคนให้ดี เพราะฉะนั้นสมเด็จพระผู้ม
 พระภาคเจ้าจึงยกเป็นธรรมของสัตว์บุรุษเป็นประการที่ ๗.

สัปปริยัตถธรรม ๗ ประการ คือ ชมมณฺเฑตา ความเป็นผู้รู้จัก
 เหตุ อุตฺตณฺเฑตา ความเป็นผู้รู้จักผล อุตฺตณฺเฑตา ความเป็นผู้รู้จักคน
 ว่าเราเป็นอะไรว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ ตำแหน่งหน้าที่
 เป็นอย่างไร มตฺตณฺเฑตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือความพอดีพอ
 ควรในการทำ ในการพูด ในการประพฤติปฏิบัติ กาลณฺเฑตา ความ
 เป็นผู้รู้จักกาล ปริสฺสณฺเฑตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน ปุคฺคลปโร-
 ปฺรณฺเฑตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคลยิ่งและหย่อน เหล่านี้สมบริบูรณ์
 ในผู้ใด ย่อมส่งเสริมผู้นั้น ให้เป็นสัปปริยัตถที่เจริญด้วยคุณสมบัติ
 ควรแก่ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย สามารถทำการงาน คือ
 แก้ไขความเดือดร้อนให้หลุดพ้นไป ดำเนินการเพื่อความเจริญให้สำเร็จ
 ลุล่วงไปด้วยดี ทำอะไรเหมาะสมแก่ฐานะของตน ทำอะไรพอดีพอ
 ควรแก่เหตุผล ทำการงานเหมาะสมแก่กาลเวลา รักษาประโยชน์รักษา
 ค่าของเวลาไว้ได้ และเกี่ยวข้องกับชุมนุมชนหรือเอกชน ก็สามารถ
 ทำตนให้เหมาะสมแก่ชุมนุมชนและเอกชนนั้น และรู้จักอ่านบุคคล
 ที่จะเกี่ยวข้องกับงาน หรือจะพึงปฏิบัติอย่างไรกับบุคคลเหล่านั้น
 คุณธรรมเหล่านี้หากจะขาดไปบ้างบางประการ แต่ถ้าเป็นส่วนมาก
 ก็ยังนับว่าดี แต่ถาขาดเสียหมดแล้ว ก็ย่อมสื่อความหย่อนสมรรถภาพ

ที่จะบริหารงานการให้เจริญก้าวหน้า ผู้ที่เป็นผลึกผู้ใหญ่ บริหาร
 งานใหญ่จำเป็นต้องมีคุณธรรมเหล่านี้ให้บริบูรณ์ คุณธรรมเหล่านี้
 เป็นสิ่งทอบรมให้เกิดขึ้นได้โดยไม่งยาก เพียงแต่อาศัยสังเกตพิจารณา
 ตนเอง และการงานของคนอื่นด้วยปัญญาความคิด สอดส่องสอด
 ดส่องให้เห็นความจริงว่า อะไรเป็นทางเสื่อม อะไรเป็นทางเจริญ
 และความเหมาะสมทั้งหลายทั้งปวง ที่จะพึงเห็นได้ด้วยปัญญานาน
 สปีปรีตธรรมทั้ง ๗ ประการนั้น มีคำว่า รู้อยู่ด้วยทุกประการ มีเหต
 ุผล ุต้น ุประมาณ ุกาล ุบริษัทธิ ุบริบคคิล ุความรูขุขน เป็น
 ความรูที่จะต้องเรียนด้วยตนเอง ไม่มีการบาอาจารย์สั่งสอน ต้องใช้
 ความสังเกตพิจารณา เป็นความรูขุขนสั่งของบุคคล ซึ่งมหนาทปกครอง
 คนอื่น ถ้าเป็นเด็กก็เพียงแต่รู้ว่า ท่านผู้เป็นผลึกผู้ใหญ่ทมคุณ
 ธรรมเป็นสดีบุรุษ มีเมตตากรุณา มีความยุติธรรม ที่ตนจะพึงพา
 อาศัยคุ้มครองป้องกันตนให้ได้ความสุขความเจริญ เท่านั้นพอ ถ้า
 ไม่รู้จักเลือกบุคคล ซึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัย ก็อาจจะคบคนผิดหรืออาษา
 คนผิดไปก็ได้.

สปีปรีตธรรมทั้ง ๗ ประการนั้น สมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้า ผู้
 เห็นเป็นอรหันต์ทรงแสดงว่าเป็นธรรมที่ไม่ถึงความคร่ำคร่า คือไม่
 เก่าล้าสมัย ย่อมทันสมัยอยู่เสมอ ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

ชินฺรติ เว ราชรตา สุจิตฺตา
 อโถ สรฺรํบี ชฺร อูเปติ
 สตณฺจ ธมฺโม น ชฺร อูเปติ
 สนฺโต หเว สหฺภี ปวทณฺติ

ราชรถทรงงามตระการตา อันนายช่างทำไว้เหมาะสมเป็นราชพาหนะก็รู้จักคร่ำครว้ อนึ่ง แม่สีระระของคนก็ขงรู้จักแก่ชรา ทรวดโถมส่วนธรรมชาติของสัตว์บุรุษทั้งหลายย่อมไม่ถึงความคร่ำครว้ คือไม่แก่แก่ถ้าสมัยยังใช้ได้อยู่ทุกกาล ทุกสมัย แม้อายุจะล่วงไปเท่าไร คนเกิดมาใหม่อีกเท่าไร ก็จำจะต้องอาศัยสัตว์ปรีธรรมเหล่านี้ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำตนให้เป็นผู้สงบ และเป็นผู้นำในทางสงบ และบริหารหมู่คณะประเทศชาติให้ถึงความสงบ ถ้าปราศจากสัตว์ปรีธรรมทั้ง ๗ ประการนี้แล้ว ตนเองก็ไม่สงบ ปกครองผู้อื่นก็หาความสงบได้ยาก สัตว์บุรุษทั้งหลาย ย่อมสนทนากันด้วยความดีด้วยกัน โดยประการอย่างนี้.

สัตว์ปรีธรรมเหล่านี้ ย่อมเป็นที่ต้องการของสาธารณชนผู้มีจิตใจงาม หรืออารยชนผู้มีจิตใจห่างไกลจากกิเลส ทินบวว่าเป็นคนเจริญแล้ว ด้วยการศึกษามีใช้คนบาปเดือน สาธุชนหรืออารยชน จึงสามารถสร้างความเจริญยังความสงบสุขให้เกิดชนแก่โลกได้ เพราะฉะนั้น ผู้ปรารถนาความเจริญและความสงบสุขแก่ตน แก่หมู่คณะของตน และแก่โลก จึงควรอบรมสัตว์ปรีธรรม ๗ ประการนี้ให้มีบริบูรณ์ในตน ตามโอวาทของพระศัพทสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังพรรณนามาด้วยประการฉะนี้.

ພິມພິທີ ໂຮງພິມພິມທາມກຸງຮາຊິນທາຍາລັຍ
ຄະນະພະສຸເສນຸ ທີ່ນັກອັດຕະໂນກຳມະການ ໂທ. 23111
ຮາດພິນິຍ ອຸ່ສຳກາຍ ຜູ້ພິມພິມໄລເອລາ ພ. ທ. ໒໕໐
